

АГРАРЕН УНИВЕРСИТЕТ – ПЛОВДИВ
КАТЕДРА „МЕНИДЖМЪНТ И МАРКЕТИНГ“

АБЕТАРЕ ШУКЕРИ КАБАШИ

**УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР НА РЕПУБЛИКА
КОСОВО**

Автореферат на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност „Организация и управление на производството“ в професионално направление 3.8 „Икономика“

Научен ръководител: доц. д-р Виолета Дириманова

Пловдив, 2022

I. ОБЩО ОПИСАНИЕ НА ДИСЕРАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата

Въздействието на глобалните тенденции и финансовите иновации върху финансовата система на икономиката, през призмата на финансовата стабилност и сигурност, е един от ключовите фактори за развитието на националната икономика, интегрирана в международната среда. Промените, донесени от информационните и комуникационни технологии на модерната епоха, радикално трансформират индустрията на финансовите услуги. Тези промени позволяват свързването на националните пазари и засягат модела на растеж на отделните икономики. Пазарната свързаност дава на инвеститорите достъп до информация за цените и възвръщаемостта на отделни финансови инструменти и активи на изключително ниска цена и в реално време. По този начин те създават своето портфолио въз основа на пазарни сигнали, увеличавайки максимално полезността, докато международната финансова система ефективно изпълнява функцията на разпределение на капитала. Същите тенденции, приложения и иновации на пазара на финансови услуги обаче могат да бъдат свързани с отварянето на регулаторни и институционални пропуски, пазарни аномалии и висок стимул за поемане на риск. Липсата на превантивни действия и навременна реакция може да отслаби механизмите за контрол на риска и да доведе до ситуация, при която рисковете не се третираат и покриват правилно. След това може да има отслабване на строги бюджетни ограничения както за длъжници, така и за кредитори, неадекватна оценка на риска и възвръщаемост, асиметрия в пазарната информация, което може допълнително да доведе до непокрити разходи, т.е. загуба. Уязвимостта, която отваря пазара, създава нестабилност, увеличава несигурността и влошава ефективното изпълнение на функциите на финансовия пазар. Финансовият пазар, който не е стабилен и ефективен, допринася за по-нататъшното задълбочаване на аномалията, което в крайна сметка може да доведе до финансова, а след това и до икономическа криза. Сегашната ситуация на международно ниво разкрива колко силни са преливите от един пазар към друг, но също така показва колко дълбоки могат да бъдат сътресенията в икономическата сфера, когато се внесе нестабилност и недоверие в каналите на финансовото посредничество.

Затова ще се занимаваме с въпроса за финансовата стабилност в отворените икономики. Специално внимание ще бъде отделено на условията за едностранен режим на евроизация, какъвто е изборът, който съществува в системата на Косово. Запазването на финансовата стабилност в една евроизирана икономика се превръща в основна цел не само на паричната политика, но и на един по-широк подход към икономическата политика. Тя доминира избора на други политики в системата, ако иска да запази режима и да създаде потенциал за икономическо развитие.

2. Цел на дисертационното изследване

Целта е да се анализира и оцени финансовата стабилност на аграрния сектор на Република Косово в условията на отворена икономика и да се предложат препоръки за ефективно управление на финансовата стабилност на аграрните предприятия

3. Задачи на дисертационното изследване

За постигане на набелязана цел в дисертационното изследване се определят следните изследователски **задачи:**

- Теоретичен анализ и идентифициране на основните фактори, определящи финансовата стабилност в една икономическа система;
- Анализ на процеса на вземане на решения при управление на финансовата стабилност на макро и микров ниво в една икономическа система;
- Анализ на развитието и управлението на финансовата система в аграрния сектор на Република Косово;
- Анализ на финансовата стабилност на аграрните предприятия в Република Косово и синтез на изводи и препоръки за подобряване на управленските практики в тази сфера.

4. Изследователска теза

Несъответствията в политическите цели и липсата на структурни реформи в аграрния сектор създават финансова нестабилност, като тези несъответствия се явяват основна бариера пред сектора да процъфтяват в съответствие с ефективното разпределение на оскъдните ресурси на пазара.

5. Обект на изследване

Обект на изследване е финансовата система в аграрния сектор на Република Косово.

6. Предмет на изследване

Предмет на изследване са процесите на управление на финансовата стабилност на аграрните предприятия в Република Косово

7. Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от въведения, пет раздела, заключение, списък на използваните източници, в който има 193 литературни източника, от които 37 са интернет базирани. Работата е представена на 141 страници машинописен текст, 11 таблици и 12 диаграми.

Във въведението е изложено виждането на автора относно актуалността на избраната тема, определени са мотивите за избора както и аргументите, защитаващи оригиналността на дисертационното изследване. В тази част на дисертацията са описани – целта, задачите, предмета и обекта на изследване. Дефинирана е изследователската теза, която се защитава в дисертационния труд.

В първи и втори раздел на дисертационния труд е извършен литературен обзор на мнението на изследователите на проблема с управлението на финансовата стабилност на икономическата стабилност. Разгледана е ролята на парите в процеса на управление на финансовата стабилност. Описани са основните етапи на глобалното финансово развитие на икономическите системи в условията на глобализация. Идентифицирани са основните функции на финансовата система и как тя влияе на икономическите процеси. Дефинирани са основните източници на риск в управлението на финансовата стабилност на икономиката и на аграрния сектор в частност.

В трети раздел на дисертационния труд е анализирана финансовата стабилност в условията на пазарна икономика. Идентифицират се основните дефекти и аномалии на пазарната икономика и как те оказват влияние върху финансовата стабилност на аграрния сектор. Изяснява се ролята на пазарната информация в процеса на вземане на управленски решения, касаещи подобряване на финансовата стабилност както на макро, така и на микро ниво. Съпоставя се функцията на пазарната ефективност срещу функцията на информационната асиметрия на пазара. На тази база се формулират изводи относно критичната роля на пазарната информираност на участниците на пазара при формиране на финансова стабилност на икономиката.

В четвърти раздел на дисертационния труд се анализира финансовата стабилност на аграрния сектор на Република Косово. Анализът е осъществен в сравнителен план спрямо останалите страни от Западните Балкани за да се открият основните различия във факторите, определящи финансовата стабилност на аграрния сектор на Република Косово.

Установени са основните различия във финансовите системи на страните от региона на Западните Балкани. Анализирани са последиците върху финансовата стабилност на икономиката и на аграрния сектор на Косово от избора на страната да използва като национална валута – еврото.

В пети раздел на дисертационния труд е анализирана финансовата стабилност на аграрните предприятия в Република Косово. Идентифицирани са основните източници на стабилност/нестабилност и е изяснена тяхната роля в управлението на процеса в аграрните предприятия.

В заключение са дадени основните изводи от извършеното дисертационно изследване както и препоръки за подобряване на финансовата стабилност на аграрния сектор на Република Косово.

РАЗДЕЛ 1. ИСТОРИЯ НА ГЛОБАЛНОТО ФИНАНСОВО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

Парите и ролята на парите в икономическото развитие на икономиката. Потокът от пари и капитал играе основна роля в развитието на обществото и икономическия просперитет на една нация. В теориите за растежа в литературата има различни подходи към ролята на парите, т.е. връзката между финансовия и реалния сектор на икономиката. Това, което може да се каже със сигурност е, че парите разчитат на излишъка, произведен в икономиката. С необходимостта от обмен се развива необходимостта от материализиране на тези излишъци. Също така с нарастването на обмена възниква необходимостта от времево и пространствено разделение на потреблението. Обменът на стоки в началото на развитието на обществото е оцветен от размяната на стоки за стоки, докато в резултат на развитието на търговията има размяна на стоки за пари. Появата на парите.

Ролята на парите или това, което им е дадено като атрибут на парите, поради функциите, които избраната стока може да поеме, е открит въпрос от самото начало на парите. Смята се, че парите, в сегашната им форма, както посочва Карсайс (1991), произхождат от седми век пр. н. е. от Кралство Лидия в Мала Азия, в днешна Турция. Предшественикът на парите е древната монета на това кралство, възникнала от натрупването на богатство в търговията. Развитието на търговията налага сеченето на биметални монети (смес от сребро и злато), т. нар. „Stater“, както посочва същият автор, означава „стандарт“. С понятието „стандарт“ може да се опише спецификата на стоката, която с течение на времето поема функциите на парите. Винаги ще бъде "стандарт" което ще осигури мярка за стойност, средство за размяна и спестявания. Стоките поема функциите на парите. Различните народи са придавали тези функции на различни стоки: добитък, зърнени култури, подправки, редки метали и други ценности. Характеристиките на стоките, в зависимост от тяхната рядкост, определят паричния еквивалент. Общото за всички тези стоки е, че техните функции винаги са били едни и същи: размяната е била възможна, стойността на стоките за размяна е била определена и стойността е можела да бъде запазена за друга размяна. Днес, в теорията на икономиката, те се признават като три основни функции на парите, както е посочено, между другото, от известния икономист по финанси и макроикономика Мишкин (2007 г., стр. 8): средство за размяна, мярка за стойността и спестяване финансови средства.

Развитието на търговията, пространствената и времева конвергенция на пазара, създаде необходимостта от създаване на стоки, които могат да изпълняват тези функции, но с по-ниски транзакционни разходи от съществуващото решение за редки стоки. Искането беше сведено до определяне на общ знаменател на излишъка, произведен излишък, готов за размяна, който с течение на времето ще се развие в това, което съществува днес като хартия и монети. Технологичната революция направи крачка напред и въведе виртуалните пари в глобалната икономика на 21 век. така наречените електронни пари. Преходът на тези потоци може да бъде представен като път от стоки към провъзгласени фиатни пари.

Парите се използват днес според определението, дадено в речника по икономика, Ванок I др. (2011, стр. 260), е продукт на съгласие и решение на компетентните органи, материализирано в закона и паричната политика. Чрез законово определена рамка тези стоки получават монополна позиция сред другите стоки, за да изпълняват ролята на общ еквивалент в размяната. Мишкин и Ийткинс (2005, стр. 655) определят парите като нещо общоприето като средство за плащане на стоки, услуги или изплащане на заеми. Парите, дефинирани по този начин, са теоретично известни като декларирани пари или Fiat Money. Ledoit i Loc (2011) обясняват свойството на декларираните пари като пари, които са „открити“ от друга стока и са обявени за официално платежно средство в една страна. Това означава, че законът предвижда, че няма покритие за какъвто и да е вид стоки и че няма разпоредба за конвертируемост в благородни метали или други стоки. Това, което е материализирано от закона е, че на този вид стоки е отредена ролята на размененно средство. Самото име фиатни пари идва от латинската дума fiat, което означава „трябва да направя“.

Манкив (2007, стр. 22-32) посочва, че прокламираните пари - като книжните паридолар - са пари без присъща стойност, т.е. показва, че тези стоки не биха имали стойност, ако не се използват като пари.

Следователно банкнотите и монетите сами по себе си нямат реална стойност като стоки. Тяхната стойност произтича от вярата, че могат да бъдат разменени за друга стока, която има стойност. По този начин използването на парите се определя като мярка за стойността на различни стоки и същевременно средство за

размяна. Освен тези функции, парите служат и като средство за запазване на стойността, т. е. дават възможност за спестяване. Паричната политика и органите, определящи политиката, са длъжни да гарантират, че тези функции не са компрометирани и че тяхната устойчивост е гарантирана. По този начин задачата на паричната политика става ценова стабилност, за да се запази покупателната способност на парите. Правилната парична политика създава здрави и сигурни пари, дава възможност за запазване на покупателната способност на парите и забавяне на потреблението и дава възможност за времево и пространствено отделяне на потреблението от спестяванията. Всичко това води до заключението, че конвертируемата и безопасна валута е състоянието на всички финансови и икономически трансакции, а след това и на интеграция, за да се постигне обменът, който съществува днес. Превръщане на спестяванията в потребление, инвестиции или в крайна сметка един от източниците на растеж и развитие на икономиките по света. Всички тези основни и производни функции на парите трябва да бъдат гарантирани от онези, които създават политика на стабилност и сигурност на това, което се определя от политически избор като официално платежно средство и средство за разрешаване на дългово-кредитните отношения в икономиката на страната.

Разделянето на подходите в целите на паричната политика се свежда до избора на виждания за влиянието на паричното предлагане върху реалните потоци. През 20 век се открояват две школи, чиито учения се припокриват в този подход. Монетаристи, сред които най-известни са Фишър (1911) и Фридман (1968), които със своите последователи защитават теорията за неутралността на парите, създадена чрез количествената теория за парите. Кейнс (1936) и Кейнсианската школа има различен подход към това.

В основата на тези два подхода е опитът да се отговори на ключовия въпрос, който паричната политика трябва да реши: може ли централната банка, като институционален създател на паричната политика, да окаже значително въздействие върху реалните потоци, без да създава нестабилност и да налага краткосрочни дисбаланси ролята му е "малка" като въздействие като заявява самият Фридман (1968). С други думи, изборът се свежда до отговора каквотрябва да бъде приоритет в целите, избрани от централната банка във времена на отворени икономики и свободно движение на капитали.

В теорията на кейнсианската школа от 30-те години на миналия век количеството пари не може да повлияе на реалния сектор по никакъв пряк начин, а само косвено чрез влияние върху лихвения процент. Това влияние, както твърдят привържениците на този подход, е незначително. За разлика от това, икономистите от Чикагския университет възприеха различен възглед и интерпретация на теорията, твърдейки, че парите са отговорни за почти всеки икономически феномен, тоест, че развитието на всички събития в реалния свят се обяснява с разликите в предлагането на пари.

Преподаването на кейнсианския подход беше уместно в периода след Втората световна война, но появата на стагфлация през 60-те години на миналия век намали влиянието на школата и се фокусира върху ученията на монетаристите.

Изборът между тези алтернативи е дилема в подхода към това какво трябва да се постави като дългосрочна цел на паричната политика и как да се подходи към създаването на парична политика, без да се създават други дисбаланси. Цената на стабилността на икономическата система, постигната с паричната политика, се отразява именно в баланса между стабилността и ефективността на паричната политика. Предположението, което не се поставя под съмнение в тези теории и на което разчитат и двете икономически школи е, че няма парична илюзия, т.е. че информацията е пълна и пазарите са перфектни. както Ербер (2010, стр. 6) посочва в своята статия. Преразгледайте товаедно предположение не е под въпрос, защото се счита за правилно предположение в пазарната икономика и което елиминира възможността за ирационално поведение и грешни заключения на пазарните участници в такива условия. Прието е, че пазарите са ефективни в основата си. Въпреки това, именно в приемането на този солиден принцип могат да се намерят причините за неефективността на паричните политики, особено в областта на отворените финансови пазари, където отклонения на реалните от номиналните стойности могат да възникнат извън контрола на компетентната политика. . Интернационализирането на пазара, т.е. либерализацията на капиталовите потоци, отвори материализацията на това отклонение. Следователно в политиките на централните банки, освен основната цел е и установяването на ценова стабилност.

Ориентацията към финансова стабилност в икономическата и парична политика поставя голям акцент върху превантивните действия и навременното откриване на потенциални заплахи във финансовата система, които могат да възникнат от други сфери на икономиката и които не са под егидата на централната банка. Може да се случи, че целите за ценова и финансова стабилност се отклоняват в краткосрочен план, но в дългосрочен план тези цели трябва да се допълват взаимно и да допринасят за постигането - една на друга. Подходът за поддържане на финансова стабилност е системен, което води до извода, че ориентацията е не само върху движението на отделни индикатори или отделни пазарни участници, но и върху дългосрочното развитие на тенденциите, потенциалните дисфункции и смущения на пазара и тяхното взаимно въздействие. Всички тези фактори влияят върху натрупването на системен риск. Системният риск отразява състоянието на финансовата стабилност, но и стабилността на цялостната икономическа система. Той се състои от всички съответни рискове, които съществуват на пазара. Този риск, когато не е правилно оценен и достатъчно контролиран, т.е. покрит от предпазни мерки, може да застраши негативно състоянието на финансова стабилност. Ето защо политиката за запазване на този сегмент от икономиката трябва да се разглежда от няколко ъгъла, за да се идентифицират всички източници на неговата заплаха. Фокусът на икономическата и парична политика върху финансовата стабилност изисква непрекъснат подход за наблюдение на всички промени в икономическите фактори и създаване на такива решения, които ще създадат здрави пари, ще насърчат стабилен и сигурен финансов сектор, конкурентна бизнес среда, стимулираща икономическия растеж и стандарта на живот. Само при такива условия се постига дългосрочна икономическа и следователно финансова стабилност.

РАЗДЕЛ 2. ФИНАНСОВА СТАБИЛНОСТ

Дефиниции за финансова стабилност. В съвременната теория няма единна и общоприета дефиниция за финансова стабилност. Този подход предполага нормалното функциониране на финансовия пазар, така че той да изпълнява функциите си правилно. Ориентацията към финансова стабилност в икономическата, т.е. паричната политика, поставя голям акцент върху навременното откриване на потенциални заплахи във финансовата система, за да се спре възможно най-бързо разпространението и задълбочаването на такива уязвимости. В противен случай, ако този праг на стабилност бъде надвишен, те трябва да предприемат следващата стъпка за укрепване на предпазните мерки (обикновено ограничителни под формата на допълнителен капитал, излишна ликвидност или провизии за потенциални загуби), така че стабилността да не бъде допълнително компрометирана.

Липсата на действие при тези стъпки може да доведе до висока степен на нестабилност в системата и да развие смущения на пазара, които след това изискват управление на финансовите потоци. Сега с елементи на финансова криза. Подходът е систематичен, което води до извода, че ориентацията не е фокусирана само върху движението на отделни индикатори или отделни пазарни участници, но също така отчита дългосрочното развитие на тенденциите, потенциалните дисфункции и пазарни изкривявания, както и тяхното взаимно влияние. Всички тези елементи влияят върху натрупването на системен риск. Системният риск е общ пазарен риск и отразява състоянието на финансова стабилност. Състои се от всички съответни рискове, които съществуват в икономическата система. Този риск, когато не е правилно оценен и достатъчно контролиран или покрит от предпазни мерки, може да застраши негативно състоянието на финансова стабилност. Следователно е доказано, че системният риск, който най-често е резултат от висока и неадекватна кредитна активност, придружена от други аномалии, които се откриват на финансовия пазар, може да застраши финансовата стабилност. Фокусът на икономическата политика върху финансовата стабилност изисква непрекъснат подход за наблюдение на всички промени в икономическите фактори и създаване на такива решения, които ще насърчат здрава и сигурна конкурентна бизнес среда във финансовия сектор, която стимулира икономическия растеж и стандартите на домакинствата. Само при такива условия се постига дългосрочна икономическа и следователно финансова стабилност, което най-често е резултат от висока и неадекватна кредитна активност, придружено от други аномалии, които се откриват на финансовия пазар, може да застраши финансовата стабилност. Фокусът на икономическата политика върху финансовата стабилност изисква непрекъснат подход за наблюдение на всички промени в икономическите фактори и създаване на такива решения, които ще насърчат здрава и сигурна конкурентна бизнес среда във финансовия сектор, която стимулира икономическия растеж и стандартите на домакинствата. Само при такива условия се постига дългосрочна икономическа и

следователно финансова стабилност, което най-често е резултат от висока и неадекватна кредитна активност, придружено от други аномалии, които се откриват на финансовия пазар, може да застраши финансовата стабилност. Фокусът на икономическата политика върху финансовата стабилност изисква непрекъснат подход за наблюдение на всички промени в икономическите фактори и създаване на такива решения, които ще насърчат здрава и сигурна конкурентна бизнес среда във финансовия сектор, която стимулира икономическия растеж и стандартите на домакинствата. Само при такива условия се постига дългосрочна икономическа и следователно финансова стабилност. Фокусът на икономическата политика върху финансовата стабилност изисква непрекъснат подход за наблюдение на всички промени в икономическите фактори и създаване на такива решения, които ще насърчат здрава и сигурна конкурентна бизнес среда във финансовия сектор, която стимулира икономическия растеж и стандартите на домакинствата. Само при такива условия се постига дългосрочна икономическа и следователно финансова стабилност. Фокусът на икономическата политика върху финансовата стабилност изисква непрекъснат подход за наблюдение на всички промени в икономическите фактори и създаване на такива решения, които ще насърчат здрава и сигурна конкурентна бизнес среда във финансовия сектор, която стимулира икономическия растеж и стандартите на домакинствата. Само при такива условия се постига дългосрочна икономическа и следователно финансова стабилност.

Ориентацията на компетентните органи към финансова стабилност влияе върху създаването на цели на политиката, които пряко и косвено обобщават рисковете, пред които са изправени институционалните и икономически субекти на страната в тяхната дейност. Настоящата икономическа криза показва, че почти всички икономики са изправени пред нарастваща несигурност, криза и потенциално задълбочаване на кризата, именно защото институционалните режими не създадоха среда, която да включва всички необходими елементи за правилно управление на финансовия риск. В този смисъл качеството на финансовата информация, на която се основава управлението на риска, е от първостепенно значение. Качествената информация е предпоставка за ефективното функциониране на пазара и правилната оценка на риска, която ще позволи неговото управление. Въз основа на пълна и точна информация, на кредиторите се дава възможност правилно да оценят рентабилността на проектите и да идентифицират рисковите нива на техните пласменти, като по този начин се гарантира ефективно разпределение на средствата. Навременното разпознаване на сигнали, които могат да застрашат рационалността и ефективността на вземане на решения, ще доведе до оптимизиране на използването на финансовите ресурси. Финансовата система, която съдържа горните елементи, може да се характеризира като стабилна и като такава ще изпълнява адекватно функцията на капиталово разпределение на общите ресурси и дисперсия на риска. Навременното разпознаване на сигнали, които могат да застрашат рационалността и ефективността на вземане на решения, ще доведе до оптимизиране на използването на финансовите ресурси. Финансовата система, която съдържа горните елементи, може да се характеризира като стабилна и като такава ще изпълнява адекватно функцията на капиталово разпределение на общите ресурси и дисперсия на риска.

За разлика от стабилността, финансовата несигурност произтича от несъвършенствата на пазара. Оценката на транзакционния риск е мярка за несигурност и определя възвръщаемостта на инвестицията. Несигурността на пазара предоставя възможност за правене на пари, но появата на висока пазарна несигурност може да показва, че определени пазарни функции не работят добре и/или че няма подходяща регулация, която да регулира бизнес дейността на този сегмент от бизнеса. В резултат на тази ситуация може да възникне неадекватна оценка на риска и неоптимален пазарен резултат. Икономическата неефективност се проявява както в обема, така и в качеството на разпределението на ресурсите, което може да се материализира на пазара при съществуващи ограничения.

Финансовите кризи, възникнали през последните 50 години, подкрепят твърдението, че несъвършенствата на създателите на икономическата политика, развитието на глобалния пазар и интеграцията, в допълнение към положителните постижения, оставят място за силно въздействие на шокове върху стабилността на финансовите системи. Тези събития създават натиск за, в регионален и глобален план,

синхронизиране и обединяване на икономическите цикли. Magud N (2012) нарича това явление икономическо или финансово разделение, т.е. разделяне на едни и същи потоци (връщане), когато такова преливане на влияние не съществува. В същото време тези потоци отварят постоянната нужда от постоянен преглед на целите на политиката, които създават стабилност на системата. Паричната политика е само една от тях. Какво ще се направи като избор на парична политика в нейните цели зависи от редица фактори и дългосрочни насоки. Zugic и Fabrice (2010) посочват, че разликите в целите могат да се обяснят и с разликите в средата, в която централните банки провеждат парична политика. Съвсем ясно е, че инструментите за "фина настройка" ще дадат по-добри резултати в условията на развит финансов пазар, какъвто съществува в развитите страни, отколкото в условията на финансовия пазар в началото, който често присъства в развиващи се държави. Най-важните разлики в средата, които могат да повлияят на определянето на целите и прилагането на паричната политика, също са свързани с размера на страната, степента на отвореност на режима на обменния курс на страната, развитие и прилагане на пруденциални регулации, доверие в създателите на икономическа политика, независимост на централната банка, икономическо развитие, възможни инфлационни епизоди от миналото, наличие на обмен на валута (официален или неформален) и други. Изборът на фискална политика идва както като причина, така и като следствие от избора на парична политика. Тези политики имат реципрочно въздействие, което изисква последователност в прилагането, за да се гарантира доверието на участниците на пазара. Малко вероятно е някоя от тези две политики да бъде ефективна и устойчива, ако няма синхрон в целите и политиките. Силната зависимост между паричната и фискалната политика ще определи качеството на парите. Държави, които въпреки добрата парична политика,

Освен това качеството на каналите за трансмисия на паричната политика все повече се поставя под въпрос, като Voivin et al. (2011). В този смисъл те казват, че каналите за предаване на политики чрез цените на недвижимите имоти (напр. недвижими имоти и акции) и кредитния канал, вместо строго чрез традиционния лихвен канал, придобиват значение. Мишкин (2011) също говори за новата ера и предизвикателствата, пред които е изправен изборът на парична политика. Той откри пет урока за паричната политика от опита на настоящата световна икономическа криза. На първо място, той твърди, че днес развитието във финансовия сектор, чрез т. нар. „Финансово триене“ има много по-голямо влияние върху икономическите потоци, отколкото се смяташе досега. Този елемент изисква преразглеждане на входящите данни в моделите, използвани за дефиниране на променливите на общото равновесие, както в теорията на икономиката, така и при изготвянето на политики в централните банки. Второ, макроикономическата среда по време на криза не може да бъде представена с линейна функция, т.е. по време на криза има значителна нелинейност в потоците, които се приемат като променливи в оптималната парична теория. В тази връзка може да се отбележи фалитът на Lehman Brothers през последното тримесечие на 2008 г., който отвори спирала от проблеми във финансовата и икономическата сфера и която политиките не разпознаха като заплаха. Индикаторите, използвани за вземане на решения, показват значителна нелинейност. Спадът в стойността на активите (особено недвижими имоти и акции), причинен от спукването на финансовия балон, което обезцени обезпеченията в банковия сектор, доведе до нелинеен спад в кредитната активност. Намалването на предлагането на кредити имаше рецесионен ефект върху икономическата активност. Тези потоци доведоха до допълнителен спад във фискалните приходи и други дисбаланси, които се появиха. В допълнение към предположението за линейност в развитието на събитията, първоначалното предположение, че вероятността събитията да имат нормален график е разклатена, също е разклатена. Това предположение предполага симетрично движение на удара, докато възможността за грешка е разпределена само в "опашките" на графика. Симетрично също. Реалността е, че ефектите от шока и натрупването на риск са много по-сложни и че тези тенденции не подкрепят напълно този график. Мишкин Третият урок е, че долната граница на номиналните лихвени проценти е по-проблематична, отколкото се смяташе досега. Авторът обяснява този урок чрез провала на количественото парично облекчаване, което се прилага основно от всички централни банки, за да действат антициклично спрямо лихвените проценти и/или да осигурят ликвидност на банките. Практиката показва, че въпреки значителното намаление на лихвите, не се очаква възстановяване на съвкупното търсене след интервенции на централната банка. Въпреки това, не е дилема дали централната банка трябва да се намеси с наличните инструменти или не, но въпросът за шока и нелинейността в предаването е много по-сложен, отколкото може да бъде обхванат от предположенията в

моделите. Четвъртият елемент е, че разходите за разрешаване на финансовата криза са изключително високи. При изчисляване на общите пропуснати приходи, в допълнение към разходите за разрешаване на кризата и загубения растеж през предходния период е необходимо да се оцени загубеният растеж, който ще последва при бавно възстановяване след кризата, фискална корекция при поправяне на последствията и разходите се появяват в парични или фискални политика с цел запазване и осигуряване на бъдеща стабилност на системата. И пето, в известен смисъл обобщавайки всичко преди това, авторът посочва като последен урок, че тази криза показва, че в същото време ценова стабилност и ниски колебания на доходите не са достатъчни за постигане на финансова стабилност. Въпреки периода, характеризиращ се със стабилна ситуация по официални параметри, чрез стабилността на цените и доходите, ниската рискова премия, създадена в такава среда, повлия на високата задължнялост на всички сектори и силното натрупване на кредитен риск. По този начин високото поемане на риск не е повлияло на ценовата стабилност и нивото на БВП, което би създавало сигнали за паричните и икономическите политики да променят политиката. Липсваше навременна реакция и за кратък период от време се натрупаха неефективност в дейността на стопанските субекти, рискове в балансите на банки и фирми, които се превърнаха в загуби с откриването на кризата. Кредитната експанзия създаде балон на пазара на недвижими имоти, отвори уязвимости и доведе до изключителна финансова несигурност. Финансовата стабилност се оказва много по-уязвима от очакваното на всички нива, от микроравнищата на отделните компании, които не поеха тежестта на големия дълг, до кумулативния дълг национално и глобално ниво на свързани пазари. Неефективността, която се появи, първо, на финансовия пазар и след това се прехвърли в реалния сектор на икономиката, посочи необходимостта от преразглеждане на регулаторните политики с цел намаляване на негативните стимули и пазарните аномалии. Неадекватното третиране и оценка на риска, както от кредиторите, които са финансирали тези дейности, така и от страна на кредитополучателите, които са ги предприели, показват значително отслабване на бюджетните ограничения, което намалява ефективността на разпределението на ресурсите. Изтъкна необходимостта от преразглеждане на регулаторните политики, за да се намалят отрицателните стимули и пазарните аномалии. Неадекватното третиране и оценка на риска, както от кредиторите, които са финансирали тези дейности, така и от страна на кредитополучателите, които са ги предприели, показват значително отслабване на бюджетните ограничения, което намалява ефективността на разпределението на ресурсите. Изтъкна необходимостта от преразглеждане на регулаторните политики, за да се намалят отрицателните стимули и пазарните аномалии. Неадекватното третиране и оценка на риска, както от кредиторите, които са финансирали тези дейности, така и от страна на кредитополучателите, които са ги предприели, показват значително отслабване на бюджетните ограничения, което намалява ефективността на разпределението на ресурсите.

Изследванията показват, че паричната политика не играе ключова роля за поддържането на финансовата стабилност. Анализът показва, че слабостите, създадени извън контрола на централните банки, оказват голямо влияние върху финансовата стабилност, измерена чрез откритите дисбаланси по време на финансовата криза. Това води до извода, че финансовата стабилност трябва да се третира като обществено благо и че отговорността за нейното запазване, освен изборите на централната банка и паричната политика, трябва да се носи от други институции, отговорни за регулаторната рамка на финансовата и икономическата система. , предназначени да повишат производителността и конкурентоспособността. . Във времена на интензивна интеграция и интеграция на глобалния пазар, тази отговорност се споделя от паричната политика, преди всичко от фискалната политика, и след това със структурни политики като политика на приходите и други политики, които създават конкурентоспособност в икономическата среда. В крайна сметка икономическият растеж зависи от стабилността, създадена от институционалната рамка, но нивото и динамиката на растеж се обуславят от нивото на конкурентоспособност на икономиката и продуктите на тази нация.

Анализът на финансовата стабилност в Косово през призмата на въздействието на настоящата световна икономическа криза предполага, че въздействието на негативния шок е по-силно, когато икономиката е предшествана от фаза на икономическа експанзия, основана на потреблението. В Косово също е показано, че когато има голям приток на чужд капитал в страна, където възможностите за парична и валутна политика са ограничени, е необходимо да се вземе предвид дългосрочното въздействие, което този приток има върху

системата и стабилност на системата. Оказа се, че трябва да има по-голяма прозрачност на информацията, по-голям стимул за прилагане на строги бюджетни ограничения към участниците на пазара, за да се оценяват качествено рисковете, да се даде възможност за разпределение на ресурсите и подходящо разпръскване на риска. В противен случай, разкриват се аномалии в управлението на бизнес риска, както във финансовия, така и в реалния сектор. Тези аномалии във фазата на свиване на икономическата активност могат да бъдат свързани с високи разходи за саниране. Регулаторната рамка не трябва да допринася за създаването на аномалии или селективни интереси. Тя трябва да бъде във функция на ефективността на пазара и правилното разпределение на ресурсите. По този начин се насърчава прилагането на принципите на пазарната конкуренция, развитието на предприемачеството и производителността в дългосрочен план, а не краткосрочна ориентация към "спекулативна" печалба. Регулаторната рамка не трябва да допринася за създаването на аномалии или селективни интереси. Тя трябва да бъде във функция на ефективността на пазара и правилното разпределение на ресурсите. По този начин се насърчава прилагането на принципите на пазарната конкуренция, развитието на предприемачеството и производителността в дългосрочен план, а не краткосрочна ориентация към "спекулативна" печалба. Регулаторната рамка не трябва да допринася за създаването на аномалии или селективни интереси. Тя трябва да бъде във функция на ефективността на пазара и правилното разпределение на ресурсите. По този начин се насърчава прилагането на принципите на пазарната конкуренция, развитието на предприемачеството и производителността в дългосрочен план, а не краткосрочна ориентация към "спекулативна" печалба. Регулаторната рамка не трябва да допринася за създаването на аномалии или селективни интереси. Тя трябва да бъде във функция на ефективността на пазара и правилното разпределение на ресурсите. По този начин се насърчава прилагането на принципите на пазарната конкуренция, развитието на предприемачеството и производителността в дългосрочен план, а не краткосрочна ориентация към "спекулативна" печалба. Регулаторната рамка не трябва да допринася за създаването на аномалии или селективни интереси. Тя трябва да бъде във функция на ефективността на пазара и правилното разпределение на ресурсите. По този начин се насърчава прилагането на принципите на пазарната конкуренция, развитието на предприемачеството и производителността в дългосрочен план, а не краткосрочна ориентация към "спекулативна" печалба.

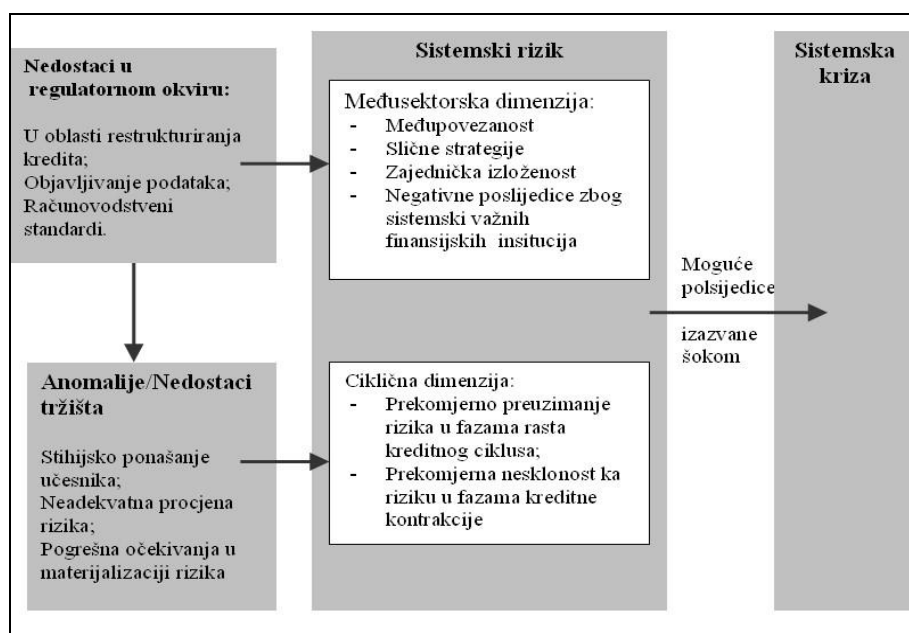
Въздействието на глобалната икономическа криза върху икономиката на Косово предполага, че когато има системни ограничения върху използването на чуждестранна валута и парична политика за коригиране на сътресения, тежестта на стабилизирането в случай на смущение на пазара се измества върху фискалната политика. Въпреки това, в страни, които нямат стабилно натрупване на доходи и стабилни източници на финансиране, фискалните възможности са ограничени във времето и парите. Фискалните корекции и антицикличните действия са възможни само до нивото и прага, определени от устойчива политика на публичен дълг, която няма да застраши възстановяването в периода след кризата. По този начин в дългосрочен план приспособяването към икономическите промени в отворените икономики ще зависи от възможността за приспособяване, т.е. от конкурентоспособността на реалния сектор. Гъвкавостта на икономиката тогава се отразява във възможностите за регулиране на цените на труда и мобилността на производствените фактори. По този начин може интуитивно да се заключи, че нивото на конкурентоспособност на отделните икономически системи косвено ще създаде капацитет за абсорбиране на шокове. По-конкурентните икономически системи ще имат повече място за приспособяване. В такива системи ще има автоматични стабилизатори, инсталирани чрез конкурентната политика на системата, които ще повишат еластичността и ще амортизират негативните последици от шока. По-конкурентните икономически системи ще имат повече място за приспособяване. В такива системи ще има автоматични стабилизатори, инсталирани чрез конкурентната политика на системата, които ще повишат еластичността и ще амортизират негативните последици от шока.

Функции на финансовата система. Подходящата финансова система, развита във функциите си за предоставяне на основни услуги на агентите на пазара на дадена страна, е един от ключовите фактори за определяне на обхвата и динамиката на растеж и развитие на тази икономика. Анализирайки причинно-следствената връзка на тези две събития, може да се заключи, че има взаимозависимост във факторите, които стимулират и ограничават развитието. Здравият, стабилен и ефективен финансов сектор е от съществено

значение за растежа на икономическата активност и намаляването на бедността. Левен (2011) посочват, че финансовата система и ролята на посредничеството, което е от решаващо значение в пазарната икономика, предоставят пет основни услуги на пазара: мобилизира спестяванията; разпределя така събраните спестявания; следи за използването на тези средства; осигурява механизми за натрупване и диверсификация на рисковете, по-специално на ликвидните рискове, и улеснява обмена на стоки и услуги.

Стабилният финансов пазар предоставя възможност за рационално вземане на решения инвеститори, посочва Мишкин (2007). Функциите на полезностите на инвеститорите и техните инвестиционни приоритети се идентифицират и проверяват чрез пазара при такива условия. При липса на ефективност и сигурност на този пазар не е възможно да се разпознае коя инвестиция е по-добра от другата и разпределението на ресурсите е неефективно в такива ситуации. Obstfeld и Rogoff (1996) обясняват, че финансовият пазар дава възможност за междуременно потребление, т.е. предоставя възможност за потребление във времето. Разпределението на ресурсите зависи от предпочитанията на кредиторите и длъжниците, апетита за риск и тяхната пределна склонност да харчат днес или утре. Ролята на пазара е да осигури гладкото функциониране на посредническите дейности между длъжници и кредитори. Той е стабилен, ако тази функция на пазара е безопасна и ефективна, т.е. при съществуващата финансова инфраструктура има разпределение на средствата във времето, което допринася за съвършенството на пазара и пълнотата на информацията.

Снимка 1: Системен риск

Източник: Deutsche Bundesbank, Преглед на финансовата стабилност (2011 г., стр. 76)

Системен риск. Системният риск е общ пазарен риск и отразява състоянието на финансова стабилност. Състои се от всички съответни рискове, които съществуват в икономическата система: рискове в банковата, финансовата система, фискалната сфера, реалната икономика и тяхното взаимодействие. Системният риск може да възникне от два източника на недостатъци. Централната банка на Германия, Deutsche Bundesbank (2011, стр. 76) посочва, че това са: (1) недостатък или пропуск в регулаторната рамка и (2) недостатък, т.е. аномалии на самия пазар. Когато говорим за недостатъци или възникване на правна празнота в нормативната уредба, имаме предвид механизмите, които регулират бизнес рисковете, постигат подходяща оценка и защита срещу материализиране на риска, намаляват информационната асиметрия с цел по-ефективно управление и разпръскване на рисковете. Институционални и регулаторни пропуски или несъответствия в регулаторното прилагане могат да възникнат в области като: (1) критерии за класификация на активите и последващо разпределение на резерви за загуби; (2) в изискванията за реструктуриране на стопанската

дейност; (3) изисквания за прозрачно разкриване на данни и информация. Също така недостатъците или неадекватното прилагане на счетоводните стандарти могат да влошат качеството на оценката на риска.

Пазарните аномалии са друг източник на системен риск. В тази област най-сериозни смущения в състоянието на финансовата стабилност могат да възникнат от спонтанното поведение на участниците на пазара, неадекватни оценки и рискови цени в резултат на намалена прозрачност на бизнеса и достъпност на данни. Също така пазарната рационалност се намалява от хазартното поведение и очакванията на участниците, че рискът няма да бъде реализиран поради „надценяване“ на определени видове сигурност като преки държавни гаранции или различни форми на държавни или други форми на гаранционни схеми.

Това, което е важно да се отбележи при анализа на системния риск, е наличието на две измерения на въздействието на събитията: циклично и системно, както е отбелязано в Прегледа на финансовата стабилност на Douche Bundesbank (2011 г., стр. 76). Първото измерение зависи от взаимосвързаността на пазарните участници със сходни бизнес стратегии или съвместно излагане на потенциални неблагоприятни събития. Когато има по-голяма и по-силна връзка на пазарните субекти, разпространението на отрицателни въздействия ще бъде по-голямо и по-силно. В този смисъл в малките и отворени икономики, където има голямо преплитане на бизнес дейността и собствеността на пазарните субекти, този ефект може да доведе до ефект на „доминото“. Този ефект предполага, че нестабилността на един субект може да застраши стабилността на други субекти във веригата. Това явление е изключително важно за идентифициране на системно значими финансови институции, особено в наши дни на големи мултинационални финансови конгломерати, които могат значително да „разклатят“ не само стабилността на пазара, но и да доведат до по-широк ефект на доминото. Последният пример за сериозността на въздействието върху системно значимите финансови институции е фалитът на Lehman Brothers през 2008 г., който задълбочи и прехвърли финансовата криза от американския пазар към останалия свят. Второто измерение, което може да подчертае и задълбочи влиянието на отделните пазарни събития, е цикличният компонент. Ако има циклично поведение на пазарните играчи на пазара, това може да намали рационалността и ефективността, т.е. по време на експанзия води до поемане на прекомерен риск, а по време на свиване до намаляване или дори спиране на кредитната дейност. И двете явления създават проблеми в реалния сектор. Мониторингът и анализът на двата канала на влияние, както и на аномалиите, които могат да възникнат в резултат на регулаторни или пазарни неуспехи, предоставя рамка за прилагане на системна политика, ориентирана към риска. Тази политика има за цел да предотврати натрупването на неефективност, която може да доведе до криза. Именно тази рамка се превръща в домейн на политически действия с по-широк макро подход, който измества фокуса от нивото на надзор и контрол на един участник или една цел към цялата система. Тази политика днес все по-често се използва под името – макропруденциална политика. Мониторинг и анализ на двата канала на влияние, както и аномалии, които могат да възникнат в резултат на регулаторни или пазарни неуспехи, предоставя рамка за прилагане на системна политика, ориентирана към риска. Тази политика има за цел да предотврати натрупването на неефективност, която може да доведе до криза. Именно тази рамка се превръща в домейн на политически действия с по-широк макро подход, който измества фокуса от нивото на надзор и контрол на един участник или една цел към цялата система. Тази политика днес все по-често се използва под името – макропруденциална политика. Мониторингът и анализът на двата канала на влияние, както и на аномалиите, които могат да възникнат в резултат на регулаторни или пазарни неуспехи, предоставя рамка за прилагане на системна политика, ориентирана към риска. Тази политика има за цел да предотврати натрупването на неефективност, която може да доведе до криза. Именно тази рамка се превръща в домейн на политически действия с по-широк макро подход, който измества фокуса от нивото на надзор и контрол на един участник или една цел към цялата система. Тази политика днес все по-често се използва под името – макропруденциална политика. Именно тази рамка се превръща в домейн на политически действия с по-широк макро подход, който измества фокуса от нивото на надзор и контрол на един участник или една цел към цялата система.

РАЗДЕЛ 3. ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ФИНАНСОВАТА НЕСТАБИЛНОСТ

Финансова несигурност. Финансовата несигурност възниква от несъвършенствата на пазара и засяга стабилността първо на финансовата и след това на икономическата система на страната. Оценката на транзакционния риск е мярка за несигурност и определя възвръщаемостта на инвестицията. Появата на висока пазарна несигурност може да показва, че определени пазарни функции не работят добре и че няма адекватна регулация, регулираща работата на този сегмент от бизнеса. В резултат на тази ситуация може да има неадекватна оценка на риска и пазарни резултати по-малко от потенциално възможните. Икономическата неефективност се проявява както в обема, така и в качеството на разпределението на ресурсите, което може да се материализира на пазара при съществуващи ограничения.

Една от основните функции на финансовия пазар, която генерира растеж, е да канализира международната мобилност на капитала и да запълни празнината в спестяванията в икономики, където няма вътрешно натрупване. И в обратната ситуация, когато става дума за изнасящия капитал на страната, финансовата система дава възможност за излишно пласиране.активи на тази икономика. Мишин (1999) посочва, че взаимното влияние и взаимосвързаността на финансовите пазари ги прави ефективни и определя приоритетите за националните и международните пазари, позволява диверсификация на риска и създава предпоставки за растеж на световната икономика. Теоретично страните, които внасят капитал чрез механизма на финансовия пазар, привличат свободен капитал за финансиране на продуктивни инвестиционни проекти и стимулиране на икономическия растеж, докато международните инвеститори диверсифицират риска и постигат по-високи нива на възвръщаемост, отколкото биха имали на вътрешния пазар.

От друга страна, същите тези тенденции могат да се променят и дестабилизируют за много кратък период от време, първо финансово, а след това върху пазарната икономика като цяло. Липсата на навременна реакция на компетентните органи при разпознаване и насочване на тези промени, прозрачността при създаването на финансовата система и непазарното поведение на икономическите субекти могат да внесат несигурност в системата и да създадат допълнителен риск при пласментите. Потенциалните уязвимости на системата, които възникват в тези ситуации, могат допълнително да причинят дълбоки кризи. Погледнато от тази гледна точка, финансовата отвореност и работата в мрежа не винаги са компонент на развитието. Скорошната практика показва, че либерализацията и интегрирането на финансовите потоци може да върви в обратна посока, вкарване на системата във финансова криза със сериозни последици за националната икономика. Историята на финансовите кризи не е такава феномен на днешния ден – Шилер (2000. стр. 177). Той посочва, че този тип кризиса признати под различни форми от 17-ти век (1637 г.) и спекулации на пазара на "лалета", т.е. кризата в Холандия, известна като "кризата на лалетата". Това беше последвано от колапса на американския фондов пазар, кризата от 80-те години на миналия век в Южна Америка, кризата на ERM (механизма на обменните курсове) от 1992 г. в Европа. Това беше последвано от поредица от кризи в развиващите се страни през 90-те години: Мексико през 1994 г.; Азиатска криза от 1997 г.; Русия в същото време; Аржентина през 2001 г. и по време на писането на настоящата глобална финансова и икономическа криза.

Появата на уязвимости и несигурности, които се създават и нарастват във финансовите системи в резултат на глобалните тенденции, фокусира изследването не само върху значението на финансовата стабилност, но и върху проблема с несигурността и нестабилността на финансовата система. Анализ на финансовитенестабилност, Padoa-Schiopa (2002) изследва пазарните възможности и ефективността на регулаторната рамка за усвояване на промените и намаляване на развитието на по-дълбоки аномалии в системата. Изследването на проблема за нестабилността и последиците от тази ситуация в икономическата система допринася за създаване на условия за реалистична оценка на съотношението риск-възвръщаемост и запазване на финансовата стабилност. Наследството от кризите на финансовата система от последните 30 години показва, че има тясна връзка между финансовата нестабилност, стабилността на системата и качеството на реалната икономика. Промените на финансовия пазар подчертаха проблема с несигурността в управлението на финансовите потоци. Развитието на нови финансови инструменти и увеличаването на обема на търговията,

сложността на оценката на риска, както и изоставането на регулацията при насочването на тези потоци, повлиява на ориентацията на изследването към финансовата нестабилност и създаването на решения за нейното намаляване. Значението на изследването на нивото на финансова нестабилност и съответно неадекватната оценка на риска е възможността за преливане на аномалии на финансовия пазар в реалния сектор, както посочва Фъргюсън (2003). Този икономист дефинира финансовата нестабилност, която може да застраши реалната икономика, като пазарна ситуация, характеризираща се с: (1) неадекватен механизъм за ценообразуване, т.е. ситуация, при която определени цени на недвижими имоти не отразяват стойността. (2) функционирането на пазара и наличието на кредит са значително „изкривени“. Тези две характеристики влияят, че (3) общото потребление се отклонява (или е вероятно да се отклони) значително над или под икономическия потенциал.

Финансовият сектор, стига да функционира на стабилна основа, не е фактор, който може да повлияе отрицателно на икономическите потоци. Работата на пазарна основа на здрава конкуренция и рационални пазарни очаквания допринася за създаването на балансиран цени, които не водят до пазарни аномалии.

Дефекти и аномалии на пазарната икономика. Мишин и Ийкинс (2005, стр. 24) твърдят, че асиметрията на информацията в количество и качество между длъжници и кредитори, намалява ролята на пазарните механизми при разпределението на ресурсите и води до два вида проблеми във финансовата система. Първият проблем е проблемът с отрицателната селекция, която възниква преди извършването на самата финансова транзакция. Друг проблем, моралният риск, възниква след извършване на транзакция. Отрицателният избор означава избор на по-рисков длъжник. Таквава кредитополучатели са готови да поемат риск, по-голям от оценените в сделката. Също така поетият и неконтролиран риск не се третира правилно в процесите за управление на риска от банката. Класификацията на пласментите и разпределението на провизиите на база загуби не отговарят на реалния рисков профил на длъжника. Този проблем възниква в случаите, когато длъжникът умишлено или случайно не предоставя на кредитора пълна картина за финансовото си състояние и възможностите за обслужване на задълженията в бъдеще. Осъзнавайки големия риск на бизнеса си, той много упорито и с всички средства на убеждение влиза в преговори с банката. Банката може да реши да отпусне заем на тези кредитополучатели при по-висок лихвен процент, за да ги таксува за поемането на повишен риск. Изборът на такъв кредитополучател обаче значително увеличава кредитния риск в баланса на банката, който не е адекватно покрит с обезпечение за риска, свързан с подценената част. На следващия етап длъжникът е в още по-голяма беда. Обременен с нов и по-скъп дълг, такъв длъжник често е по-вероятно да се провали в бизнеса, което в крайна сметка води до ликвидация на бизнеса му. Общата загуба от отрицателния избор на длъжника е загуба, която е имал самият длъжник, но и банката поради неадекватно разпределение на средствата. От тази връзка произтичат два резултата. Едната е, че банката допълнително акумулира кредитен риск и независимо от размера му отпуска кредити на по-неизгодни клиенти за по-голяма печалба или изобщо спира кредита, защото няма механизъм за разпознаване на добрите от лошите вземания. И двете решения имат отрицателни последици за икономическия растеж и финансовата стабилност. но и банката поради неадекватно разпределение на средствата. От тази връзка произтичат два резултата. Едната е, че банката допълнително акумулира кредитен риск и независимо от размера му отпуска кредити на по-неизгодни клиенти за по-голяма печалба или изобщо спира кредита, защото няма механизъм за разпознаване на добрите от лошите вземания. И двете решения имат отрицателни последици за икономическия растеж и финансовата стабилност. но и банката поради неадекватно разпределение на средствата. От тази връзка произтичат два резултата. Едната е, че банката допълнително натрупва кредитен риск и независимо от размера му отпуска кредити на по-неизгодни клиенти за по-голяма печалба или изобщо да спре кредита, защото няма механизъм за разпознаване на добрите от лошите вземания. И двете решения

имат отрицателни последици за икономическия растеж и финансовата стабилност. И двете решения имат отрицателни последици за икономическия растеж и финансовата стабилност. но и банката поради неадекватно разпределение на средствата. От тази връзка произтичат два резултата. Едната е, че банката допълнително натрупва кредитен риск и независимо от размера му отпуска кредити на по-неизрядни клиенти за по-голяма печалба или изобщо да спре кредита, защото няма механизъм за разпознаване на добрите от лошите вземания. И двете решения имат отрицателни последици за икономическия растеж и финансовата стабилност. Едната е, че банката допълнително натрупва кредитен риск и независимо от размера му отпуска кредити на по-неизрядни клиенти за по-голяма печалба или изобщо да спре кредита, защото няма механизъм за разпознаване на добрите от лошите вземания. И двете решения имат отрицателни последици за икономическия растеж и финансовата стабилност. Едната е, че банката допълнително натрупва кредитен риск и независимо от размера му отпуска кредити на по-неизрядни клиенти за по-голяма печалба или изобщо да спре кредита, защото няма механизъм за разпознаване на добрите от лошите вземания. И двете решения имат отрицателни последици за икономическия растеж и финансовата стабилност.

Друг вид материализация на информационната асиметрия, според същите автори, е възникването на морална опасност сред длъжниците. Моралната опасност възниква след извършване на сделката и крие риск длъжникът да бъде въввлечен в сделки, които не са икономически обосновани. Длъжникът не инвестира пари с вниманието на "добър бизнесмен", а залага в по-висока рискова зона, което може да застраши прогнозния му потенциал за обслужване на задълженията към банката.

Проблемите, създадени от отрицателния подбор и моралния риск, оказват отрицателно влияние върху ролята на посредничеството на финансовия пазар. Тези проблеми намаляват ефективността и стабилността, т.е. сигурността на пазара. Освен това асиметричната информация не е характерна само за паричния пазар, но е разпознаваема и на капиталовия пазар. Емитентите на акции и облигации, поради възможността за получаване на допълнителна печалба в тази ситуация, възнамеряват да измамат инвеститорите, които инвестират в закупуването на тези инструменти. Създавайки грешни сигнали на пазара, собствениците на ценни книжа влияят върху цените на инструментите и създават грешни стимули за инвеститорите.

Законовото задължение за финансова отчетност намалява тази асиметрия. Премахването на задължението за точна счетоводна отчетност и публикуване на финансови отчети на субектите повишава прозрачността в дейността на длъжниците, увеличава обема и качеството на информацията, достъпна за инвеститорите и намалява пространството за неефективни инвестиции.

Появата на асиметрична информация има по-малко въздействие върху ефективността на пазара, ако се случи в години на икономически просперитет. На този етап от икономическия цикъл само пазарът може да увеличи шансовете на длъжника и да намали вероятността от „падане“ поради положителните възможности за натрупване на извънредни приходи. В етапите на икономически растеж длъжникът генерира и по-висок доход, с който може да компенсира загубите, произтичащи от поемането на повишен риск. От друга страна, банката има повече възможности да амортизира потенциални загуби във фазите на растеж, тъй като нейната ликвидност не е обременена от натиск на намалена пазарна ликвидност или влошени условия на източника на финансиране. По този начин банката има възможност по-лесно да компенсира пропуснати кредити и приходи на тяхна база.

В дългосрочен план обаче асиметричната информация води до натрупване на бизнес рискове както при икономическите, така и при финансовите посредници. Като следствие от поемането на неконтролиран риск има голяма нестабилност на първо място във финансовата система, а след това се отваря спирала от проблеми в икономиката, която води цялата система в криза - финансова, а след това и икономическа. Финансова паника, която възниква, ако информацията излезе извън контрол и има "шум" на пазара като сигнал, чрез паника, води до криза и ефект на доминото върху финансовите посредници и посредничеството. Крайният изход от финансовата паника е голяма загуба, често на ниво цялата икономика. Такова прекъсване на икономическата дейност сериозно застрашава финансовата стабилност.

РАЗДЕЛ 4. РАЗВИТИЕ НА ФИНАНСОВАТА СИСТЕМА И ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ В КОСОВО И СТРАНИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

Степента на развитие и стабилност на финансовата система зависи от синергията на факторите, които влияят върху икономическия, но и геополитическия регион, към който принадлежи националната икономика. Характеристиките на националния пазар определят неговия потенциал за развитие и способността му да се адаптира към предизвикателствата, пред които са изправени непрекъснато участниците на пазара. Регионалното влияние често може да бъде един от двигателите на развитието, но също и в случай на нестабилна среда, фактор, който забавя развитието на определени пазарни сегменти или цялостната икономика на страната. Качеството и нивото на икономическо развитие, погледнато от този ъгъл, се определят от качеството на институционалните реформи, избора на икономически политики, капацитета за усвояване и натрупване на капитал, човешки капитал, иновации и технико-технологичен прогрес, които една страна може да използва в предлагането на международния пазар. Също така нивото на икономическо развитие се влияе значително от интеграционните процеси, в които е включена икономиката, административната ефективност на бизнес средата и други фактори, които определят нивото на институционално и пазарно развитие на националната икономика, т.е. на своите съседи.

Финансова система на Западните Балкани. Разпадането на СФРЮ и интегрирането на Словения и Хърватия, като една от новосформираните държави в ЕС, географски ограничи това, за което изразът „Западни Балкани“ се използва все по-често днес: държави, създадени от разделянето на Югославия (с изключение на Словения и Хърватия) с включването на Албания. Тези страни също принадлежат към страните от региона на Югоизточна Европа (ЮИЕ), независимо дали са членки на ЕС или не. Анализът ще се фокусира върху страните от Западните Балкани, но често ще се отбелязва и европейска перспектива. Това сравнение допринася за анализа на въздействието на процеса на интеграция и въздействието на т. нар. ефект „Ореол“, както го нарича МВФ (2006, стр. 331), е ускорен процес на доближаване на напредъка на всички развиващи се европейски страни до нивото на ЕС. Всички страни от Западните Балкани преминаха през фаза на изключителна икономическа и политическа нестабилност през 90-те години и навлязоха в процеса на трансформиране на икономически и политически системи в пазарна икономика през 2000-те години. Финансовата система следва тези тенденции. Началото на прехода започва със създаването на институционална рамка за създаване на нови пазарни институции. В някои страни от региона, като Косово и създаването на Централната банка на Косово през 2004 г., бяха открити изцяло нови институции, докато в други страни наследството от предишната система беше трансформирано. Финансовите системи са изградени върху наследството от хиперинфлацията, което напълно унищожи доверието в посредничеството и сигурността на спестяванията. Дългосрочната изостаналост на страните от този регион, породена от въздействието на политическата нестабилност, санкциите и прехода, доведе до задълбочаване на различията в степента на развитие и прилагане на създадените дотогава технически и технологични постижения на световния пазар. В резултат на тези развития всички страни имаха слабо развита икономическа система и започнаха реформи чрез интензивна приватизация на банковия сектор. Приоритетът на този пазар е даден с цел насочване на реформите и възможно най-бързо осъществяване на трансфера на технико-технологичното развитие на този сектор. По този начин ще бъде постигнато подходящото ниво на свързаност, необходимо за трансформиране на останалата част от икономиката. По този начин финансовите системи, преди всичко банковото, придоби ролята на двигател на реформите, докато институционалната рамка на този пазар беше основата за осъществяване на други промени. Реформата във финансовата сфера и създаването на финансова стабилност бяха първите стъпки в цялостните системни реформи, които тези страни осъществиха през последното десетилетие. Изборът в областта на валутната политика в паричната политика до голяма степен ръководи други икономически политики. Съгласуването на целите в рамките на създадените политики повлия върху дефинирането на външнотърговските политики и избора на приоритетите на фискалната политика. Също така прилагането на нови политики на бизнес пазара изискваше реформа на пазара на труда, за да се увеличи гъвкавостта на заплатите и мобилността на работната сила, всичко това с цел създаване на макроикономическа стабилност, а след това и финансова стабилност. Целта на тази реформа, базирана на тези политики, беше да отвори потенциала за растеж на тези икономики и тяхното интегриране в международните тенденции. Не всички държави обаче са въвели напълно необходимите решения. Най-трудно беше осъществяването на структурната реформа и въпросът за трансформацията в управлението на държавната

собственост. Този сегмент изостава в прилагането на изискванията. Наследените институции много бавно промениха съществуващия начин на работа и управление. Този сегмент изостава в прилагането на изискванията. Наследените институции много бавно промениха съществуващия начин на работа и управление. Този сегмент изостава в прилагането на изискванията. Наследените институции много бавно промениха съществуващия начин на работа и управление.

Развитие и компоненти на развитие на региона на Западните Балкани. Спецификата на икономическото развитие на страните от Западните Балкани е тясно свързана с процеса на преход и избора на икономически, особено парични реформи, както беше посочено в началото. Реформата на финансовата система, под влиянието на европейската интеграция, силно повлия за създаването на институционална среда, която върви ръка за ръка с този ангажимент. Европейските развиващи се страни са напълно интегрирани в ЕС (Черна гора, Сърбия, Албания и Македония са страни кандидатки и БиХ) са потенциални кандидати), както посочва Глигоров (2007), могат да бъдат характеризират като страни, избрали подобен модел на растеж в края на миналия век.

След разпадането на идеите за планова икономика и най-накрая с подписването на Споразумението за стабилизиране и асоцииране - SAA (Stabilization and Association), всички страни в региона започнаха либерализиране на текущите и капиталови трансакции. По този начин се отвори границите за инвестиции и чужд капитал, който беше дефицитен във всички развиващи се страни. Глигоров (2007) посочва, че това е особеност на региона че пределната възвръщаемост на капитала в тези страни е по-голяма от това, което страните износители на капитал могат да постигнат на своите пазари.

Споразумението за стабилизиране и асоцииране се състои от три допълващи се цели: първата е да насърчи регионалното сътрудничество, втората е да насърчи икономическата стабилизация и бързия преход към пазарна икономика, а третата е да изпълни изискванията за евентуално присъединяване към ЕС. Този документ следваше начина и обхвата на реформите в развиващите се европейски страни, като изрично дефинира разпоредбите и изискванията за съответствие с достиженията на правото на ЕС за бъдещи членки, които ще се присъединят към ЕС. Един от основните елементи, съдържащи се в този процес, беше финансовата либерализация. Ориентацията на тези страни към интеграция в ЕС накара всички страни в региона да либерализират капиталовите потоци през 2000-те години. Въпреки общото искане за либерализация на финансовите потоци, създадено от процеса на прехода, всички страни бяха независими при определянето на динамиката на либерализацията. Косово либерализира текущите и капиталовите трансакции с приемането на един-единствен правен акт: Закона за текущите и капиталовите трансакции (2006 г.) – докато други страни в региона бяха постепенни в този процес, за да защитят собствените си интереси чрез сегментирана либерализация. Данните не дават достатъчно аргументи в полза на нито един от тези два подхода. Страните кандидатки трябва да са либерализирали потока на капитали най-късно до момента на присъединяване към общността, тъй като този сегмент на сътрудничество се счита за един от водещите принципи в съответствието с ЕС. Всички страни либерализираха потоците в периода преди кризата и увеличиха притока на капитали. Косово либерализира текущите и капиталовите трансакции с приемането на един-единствен правен акт: Закона за текущите и капиталовите трансакции (2006 г.) – докато други страни в региона бяха постепенни в този процес, за да защитят собствените си интереси чрез сегментирана либерализация. Данните не дават достатъчно аргументи в полза на нито един от тези два подхода. Страните кандидатки трябва да са либерализирали потока на капитали най-късно до момента на присъединяване към общността, тъй като този сегмент на сътрудничество се счита за един от водещите принципи в съответствието с ЕС. Всички страни либерализираха потоците в периода преди кризата и увеличиха притока на капитали. Косово либерализира текущите и капиталовите трансакции с приемането на един-единствен правен акт: Закона за текущите и капиталовите трансакции (2006 г.) – докато други страни в региона бяха постепенни в този процес, за да защитят собствените си интереси чрез сегментирана либерализация. Данните не дават достатъчно аргументи в полза на нито един от тези два подхода. Страните кандидатки трябва да са либерализирали потока на капитали най-късно до момента на присъединяване към общността, тъй като този сегмент на сътрудничество се счита за един от водещите принципи в съответствието с ЕС. Всички страни либерализираха потоците в периода преди кризата и увеличиха притока на капитали. за да защитят собствените си интереси чрез

сегментирана либерализация. Данните не дават достатъчно аргументи в полза на нито един от тези два подхода. Страните кандидатки трябва да са либерализирали потока на капитали най-късно до момента на присъединяване към общността, тъй като този сегмент на сътрудничество се счита за един от водещите принципи в съответствието с ЕС. Всички страни либерализираха потоците в периода преди кризата и увеличиха притока на капитали, за да защитят собствените си интереси чрез сегментирана либерализация. Данните не дават достатъчно аргументи в полза на нито един от тези два подхода. Страните кандидатки трябва да са либерализирали потока на капитали най-късно до момента на присъединяване към общността, тъй като този сегмент на сътрудничество се счита за един от водещите принципи в съответствието с ЕС. Всички страни либерализираха потоците в периода преди кризата и увеличиха притока на капитали.

Откриване на капиталови потоци и свободен достъп до международния пазар, както показват показателите от финансовата сметка на фиг. 4.1, доведе до увеличен приток на капитали към Западните Балкани. Притокът на капитали в региона се реализира на база дълг и капитал и се характеризира с по-голям обем на входящите потоци в предкризисния период, докато финансовата криза и поведението на международните инвеститори в следкризисния период доведоха до контракции на тези потоци. Също така няма превод на средства под формата на парични преводи. Това показва, че някои страни от Западните Балкани, първо Босна и Херцеговина, след това Албания, продължават да използват този тип натрупване за финансиране на вътрешни нужди. Разчитането на доходите на жителите в чужбина отразява по-ниския стандарт на живот на местната икономика.

Движението на индикаторите на финансовите пазари в страните от региона показва, че етапите на развитие в резултат на либерализацията и възвращаемостта по отношение на възвръщаемостта могат да бъдат разпознати във всички икономики в преход в Европа. Bekart I Harvi (2000) посочва, че тази тенденция на развитие съществува в по-голямата си част в повечето развиващи се страни във фазата на отваряне на капиталовата сметка. Използвайки анализа на движенията на индикаторите в развиващите се страни, които се отвориха за финансовите потоци през 90-те години, тези автори систематизират въздействията и заключават, че има три етапа в развитието на пазарните реакции. В началото на процеса пазарът спира. Тази фаза се характеризира с намалена търговска активност, тъй като инвеститорите в този период все още проучват пазара и правните решения, които ще позволят безплатни трансакции. В следващата фаза очакванията са преувеличени и има експоненциално увеличение на очаквания растеж и създаване на пазарен натиск. Ако пазарът е готов да приеме този приток на капитали и да го абсорбира достатъчно дълбоко и когато банковият сектор има достатъчно умения, информация и знания, за да управлява потенциалните рискове, които възникват, тогава може да се очаква следващият етап да бъде стабилен и реалистичен. възвръщаемост на инвестициите. Ако тези елементи липсват в местната икономика, има натрупване на риск, отваряне на дисбаланс и създаване на системни уязвимости, причинени от притока на чужд капитал. На този етап от интеграцията, финансовият пазар показва устойчивост на сътресения в случай на положителен шок от приток на капитал или също така на отрицателен шок и изтегляне на капитал, които могат да последват. В третата фаза състоянието на финансовия пазар показва баланс между ефективността и стабилността на създадената среда. Нестабилността във всеки от последните два етапа може да доведе до развитие на негативни тенденции, които засилват откритите аномалии и могат да доведат до криза. Разликите в качеството на регулиране, постигнатото ниво на развитие и реформата на останалата част от икономиката, поведението на всички пазарни участници ще определят способността на финансовия пазар да се адаптира към ефектите от промяната и степента, до която уязвимостите са проявени.

Следващото сходство, което съществуваше в региона в началото на реформите, беше сходството в реформата на банковия сектор. Банковият сектор беше първият сегмент от реформите във всички страни от Западните Балкани. Предвид наследството, но и близостта до европейския модел на организация, всички страни в региона са се превърнали в банкоцентрични. Това означава, че централната роля на финансовото посредничество и катализатор за развитието на финансовия пазар се поема от банковата система. Банковата система на този регион се характеризира с висока концентрация и преобладаваща чуждестранна собственостчуждестранни банки, както е показано от Dumishic (2008):

Таблица 2: Индекс на концентрацията на чужд капитал в избрани западни страни Балкани (юни 2018)

Земята	C2	C3	C4	C5	C10	Брой банки
Черна гора	0,50200	0,64518	0,78182	0,84251	-	11
Федерация БиХ	0,50311	0,66869	0,73590	0,78792	0,92271	21
Косово	0,41240	0,53331	0,64613	0,71927	0,91842	34
Република Сърбия	0,23058	0,32523	0,40036	0,46174	0,68765	33

Източник: *Dumičić et al. (2018 г., стр. 49)*

Ситуацията през 2019 г. е с много малко отклонение от ситуацията, представена в табл. 4.1. и показва, че делът на чуждия капитал на всички нива на концентрация е висок. Представеният по този начин чужд капитал се очакваше да доведе до положителен трансфер на знания и технологии, първо в банкирането, а след това и в останалата част от икономиката и да допринесе за изравняване на лихвените проценти на различните пазари. Също така прилагането на международните стандарти, като Базел II и международните счетоводни стандарти, трябваше да допринесе за качеството на регулаторната рамка. Но въпреки положителните резултати от прилагането на тази наредба в областта на управлението на риска и повишаването на прозрачността на бизнес дейността, компонентът на цикличност в това прилагане също беше показан. Решенията на тази международна регулация допринесоха за цикличното разпределение на резервите и създаването на регулаторен капитал, чието ниво нямаше капацитета да поеме реализираните загуби в по-късен период. Методологията за оценка на качеството на активите и последващото разпределение на резерви за потенциални загуби също действа циклично, като се набляга на разликата между разпределените резерви и оценката на рисковия профил на предприятието.

Възникването на световната финансова криза и намаляването на притока на капитали показва, че въпреки големите очаквания от отварянето на капиталовите потоци в страните от Западните Балкани, няма пълно разпределение на капитала. Налице е прегряване на търсенето, което поради ограничените и остарели производствени мощности на местната икономика доведе до силен ръст на вноса и разширяване на външния дисбаланс на тези страни.

Таблица 3: Дефицит по текущата сметка на страните от Западните Балкани, в % от БВП

Земята	2009 г	2010 г	2011 г	2012 г	2013	2014 г	2015 г	2016 г
Албания	-3 989	-6 100	-5 644	-10 371	-15 117	-13 544	-11 614	-13 250
Босна и Херцеговина	-16 195	-17 125	-7 958	-10 707	-14 082	-6 277	-6 130	-8 343
Черна гора	-7 173	-8 487	-31 342	-39 497	-50 579	-29 564	-24 622	-19 443
Косово	-4 123	-5 270	-6 676	-7 261	-8 914	-5 020	-1028	0,879
Македония	-8 145	-2 544	-0,447	-7 060	-12 830	-6 819	-2 177	-2751
Сърбия	-12 139	-8 694	-10 181	-16 138	-21 600	-7 122	-7 237	-9 140

Източник: *МВФ, WEO (2017 г., стр. 210)*

Това, което може да заключи е, че има отклонение от очакванията, че изолираното прилагане на принципа на частния капитал ще доведе до ефективно разпределение. Бяха поставени високи очаквания по

отношение на доходността, докато доходността и ефективността на инвестициите бяха пренебрегнати в оценката. Кругман и Обстфелд (2008) посочват, че ефективната мобилност на капитала означава, че разликата между инвестициите и спестяванията в националната икономика се затваря чрез международна излишна ликвидност, в краткосрочен план, чрез чуждестранни институции, но при определени предположения. Свободният поток на капитали между страните на теория трябва да доведе до "паритет", изравняване на лихвените проценти ($i = i^*$), което трябва да стимулира конкуренцията и да играе ролята на пазарен механизъм за балансиране на икономическите потоци. На практика обаче, това изравняване не се случва, което води до извода, че не е достатъчно само отварянето на канали и свободния достъп до международния пазар, но има и други структурни фактори и системни недостатъци, които се отразяват на цената и водят до отклонения на лихвените проценти на банките. . в сродни икономики. Това показва, че въпреки институционалното отваряне на пазара за чужд капитал, ценови арбитраж не съществува в достатъчна степен, ако пазарът не е институционално „готов“ за такъв приток и ако няма стимули за „здравословна“ пазарна конкуренция. но имаше други структурни фактори и системни недостатъци, които повлияха на цената и доведоха до отклонения на лихвените проценти на банките. . в сродни икономики. Това показва, че въпреки институционалното отваряне на пазара за чужд капитал, ценови арбитраж не съществува в достатъчна степен, ако пазарът не е институционално „готов“ за такъв приток и ако няма стимули за „здравословна“ пазарна конкуренция. но имаше други структурни фактори и системни недостатъци, които повлияха на цената и доведоха до отклонения на лихвените проценти на банките. . в сродни икономики. Това показва, че въпреки институционалното отваряне на пазара за чужд капитал, ценови арбитраж не съществува в достатъчна степен, ако пазарът не е институционално „готов“ за такъв приток и ако няма стимули за „здравословна“ пазарна конкуренция.

РАЗДЕЛ 5. УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ НА АГРАРНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В РЕПУБЛИКА КОСОВО

Специфика на селското стопанство. Селското стопанство има своя специфика, която произтича от пряката му зависимост от природата. Тези специфики трябва да се спазват, ако искате да получите максимални ползи в международния обмен, но и да задоволите собствените нужди на една страна. Всички природни бедствия имат пряко въздействие върху селското стопанство, тъй като в зависимост от въпросните видове селскостопански продукти, определени бедствия могат да имат неблагоприятно въздействие, като наводнения, градушка, суша, силни ветрове и т.н. за разлика от индустрията, където производството се извършва на закрито а самият процес е защитен от външни влияния.

Спецификите на земеделието са:

- ограничаване на наличната земеделска земя;
- органичният характер на производството;
- оборот на капитала;
- използване на слънчева енергия и
- пазар на селскостопански продукти.

В селското стопанство земята е основно условие за производство, независимо дали е зеленчуково или животновъдно. Голямо влияние върху реализираната продукция оказва ограничението на наличната земеделска земя. Дори в случаите, когато се прави рекултивация на земя, все още има ограничение в коя държава може да се направи същото. За разлика от индустрията, когато е възможно да се премести от едно място на друго, средствата за работа в случай на селско стопанство не е възможно да се премести земята на друго място. Освен това качеството на почвата има голямо влияние върху културите, които ще се отглеждат върху нея, което от друга страна е свързано с климатичните условия, които са ограничаващ фактор, особено в растениевъдството. Размерът и качеството на наличната земеделска земя пряко влияят върху размера на добивите и продуктивността. Селското стопанство има органичен характер на производство, т.е. независимо дали става въпрос за растителна или животинска продукция, има производствени цикли. Времето на производство е по-дълго от времето на труда, т. е. необходимо е известно време за узряване на продуктите или за порастване на добитъка, така че в определени периоди работната сила, заета в земеделските стопанства, е свободна и може да бъде ангажирана в други отрасли на производството, например в индустрията. Поради

тези причини в професионалната литература често се прави изводът, че селскостопанското производство е сезонно. Сезонният характер на селскостопанското производство влияе върху намаляването на производителността чрез неравномерно използване на наличните производствени фактори (земя, труд и капитал). За да се преодолее този ограничаващ фактор и да се увеличат доходите в селското стопанство,

Оборотът на капитала в селското стопанство е много бавен, тъй като например в животновъдството отнема повече време в зависимост от вида на добитъка, за да отгледа една глава или в овощарството са необходими няколко години, за да се отгледат определени култури и да могат да бъдат включени в производствения процес. Съществува взаимозависимост между животновъдството и растениевъдството, тъй като растителните продукти са необходима суровина в животновъдството. Ограниченият живот на селскостопанските продукти оказва пряко влияние върху приходите, тъй като е необходимо продуктите да се съхраняват в подходящи условия, както на държавно ниво, за да се формират стокови резерви за нуждите в периоди, когато има недостиг на тези продукти на пазара. Селскостопанските продукти са същевременно средства за собствено възпроизводство, защото се създават и възпроизвеждат от самия производствен процес. Бавният оборот на капитала води до удължаване на периода на изплащане, което разбира се прави селскостопанския сектор непривлекателен за бизнеса. Селското стопанство използва слънчевата енергия в по-голяма степен, отколкото в други сектори. Неизчерпаемият източник на слънчева енергия е от голямо значение за развитието на биологичното производство, което все повече се предпочита като здравословна храна. Предвид високите цени на пазара на био храни, все повече млади предприемачи започват собствен бизнес в тази област в комбинация със селския агробизнес. На пазара на селскостопански продукти има несъответствия в търсенето и предлагането на продукти, териториално и времево несъответствие между производството и потреблението. Излишъците от пазарна продукция са голям проблем и тяхното решаване изисква инвестиции по отношение на съхранението на продуктите, организиран транспорт и развитие на маркетинга. Чрез този пазар населението се снабдява с продукти за лично потребление, преработващата промишленост и износът се снабдяват с необходимите суровини. Пазарната специфика се възприема чрез търсенето, предлагането и цените на селскостопанските продукти. Чрез този пазар населението се снабдява с продукти за лично потребление, преработващата промишленост и износът се снабдяват с необходимите суровини. Пазарната специфика се възприема чрез търсенето, предлагането и цените на селскостопанските продукти. Чрез този пазар населението се снабдява с продукти за лично потребление, преработващата промишленост и износът се снабдяват с необходимите суровини. Пазарната специфика се възприема чрез търсенето, предлагането и цените на селскостопанските продукти.

Търсенето зависи от много фактори, но най-важните са цените и доходите. По отношение на цените търсенето обикновено е обратно пропорционално, т.е. търсенето намалява в условията на покачване на цените. Търсенето на продукти обикновено е правопрпорционално на размера на доходите, т.е. нараства, когато има увеличение на доходите сред населението и намалява, когато доходите намаляват. Много важен фактор, който влияе върху търсенето, е броят на населението, в условията на увеличаване на населението търсенето на продукти се увеличава, например в слабо развитите страни, където раждаемостта е висока и търсенето на храна е високо. Има следните три вида еластичност на търсенето: цена, доход и кръстосана еластичност. Ценовата еластичност е връзката между относителната промяна в количеството необходими продукти и относителната промяна в цените на тези продукти. Основните хранителни продукти (хляб, основни зеленчуци, плодове, мляко, месо и др.) имат ниска ценова еластичност. При по-високите и по-качествени хранителни продукти еластичността на цената и дохода е по-висока. Търсенето на цигари, кафе, алкохолни напитки, чай, лекарства и др. е много нееластично, защото зависи от навичките на потребителите. Луксозните и ексклузивни продукти като редки и скъпи напитки имат относително висока устойчивост, тъй като се консумират от малка група потребители. количеството на продукта и промяната на относителния доход. Тази устойчивост варира в различните страни и е резултат от икономическото им развитие. Кръстосаната еластичност на търсенето е израз на връзката между относителната промяна в количеството на един продукт и цената на друг продукт. Това са предимно различни видове заместители и допълващи се по-евтини продукти. Оферта означава общото количество продукти, стоки и услуги на определен пазар в определен момент. Офертата се различава от реализираната продукция в резултат на няколко фактора, сред които използването на продукцията за задоволяване на собствените нужди

на земеделските стопанства, използване на част от продукцията като репродуктивен материал, съхранение на стокови запаси, съхранение и преработка. на продуктите и др. Количеството продукти, предлагани на пазара, се влияе от много фактори, включително взаимната зависимост на производството на различни селскостопански продукти като месо, кожа и мляко, организацията на търговията и движението, възможността за заместване на продукта, цената и др. Цените са паричен израз на стойността на продуктите в условията на свободно действие на пазара. Върху размера на цените оказват влияние търсенето и предлагането, мерките на аграрната политика, външната търговия и др. Паритетът на цените е отношението на цените, получени от земеделския производител, към платените цени. В селското стопанство има вътрешни и външни паритети. Вътрешните паритети са в рамките на аграрния сектор и се отнасят до паритетите в цените между селскостопанските продукти и репродуктивния материал, между растениевъдството и животновъдството, между отделните региони на една и съща страна и т.н. продукти и услуги. между растениевъдството и животновъдството, между отделни региони на една и съща страна и др. Външните паритети се отнасят до съотношението на цените на селскостопанските и неземеделските продукти и услуги. между растениевъдство и животновъдство, между отделни региони на една и съща страна и др. Външните паритети се отнасят до съотношението на цените на селскостопанските и неземеделските продукти и услуги.

Агроиндустрията като естествена система. Да върнеш на природата отнетото от грижи, да дадеш още повече, са основните принципи на честността и екологичните принципи. В съответствие с горната философия растениевъдството и животновъдството се разглеждат интегрално. Връзката на животновъдството с растениевъдството осигурява плавно движение и трансформация на органична материя или циркулация на органична материя и връщане в страната на произход. здравето на всички живи организми, от най-малките на земята до хората, е свързано. Всички живи същества, макар и отделни, заедно съставляват едно голямо цяло и състоянието на едно същество засяга останалите. Агробизнесът, като естествена система, трябва не само да го поддържа, но и със своите методи да допринася за подобряване състоянието на земята, растенията, животните и хората. Подобряване на здравето на ниво производство, преработката, дистрибуцията и потреблението на храни е една от основните роли на агроиндустрията като естествена система. Управлението на агроиндустрията трябва да бъде адаптирано към климата, почвата, местните видове, тъй като по този начин ще се постигне най-голяма хармония с околната среда. Спазвайки екологичния принцип, системата на агробизнеса трябва да се основава на екологични системи и цикли, да си сътрудничи с тях, да ги подкрепя и да им помага в тяхното поддържане. Това включва използването на естествени суровини, за да се даде възможност за рециклиране на използвани материали и енергия. Преработката, разпространението и потреблението на храни е една от основните роли на агроиндустрията като естествена система. Управлението на агроиндустрията трябва да бъде адаптирано към климата, почвата, местните видове, тъй като по този начин ще се постигне най-голяма хармония с околната среда. Спазвайки екологичния принцип, системата на агробизнеса трябва да се основава на екологични системи и цикли, да си сътрудничи с тях, да ги подкрепя и да им помага в тяхното поддържане. Това включва използването на естествени суровини, за да се даде възможност за рециклиране на използвани материали и енергия. Преработката, разпространението и потреблението на храни е една от основните роли на агроиндустрията като естествена система. Управлението на агроиндустрията трябва да бъде адаптирано към климата, почвата, местните видове, тъй като по този начин ще се постигне най-голяма хармония с околната среда. Спазвайки екологичния принцип, системата на агробизнеса трябва да се основава на екологични системи и цикли, да си сътрудничи с тях, да ги подкрепя и да им помага в тяхното поддържане. Това включва използването на естествени суровини, за да се даде възможност за рециклиране на използвани материали и енергия. Спазвайки екологичния принцип, системата на агробизнеса трябва да се основава на екологични системи и цикли, да си сътрудничи с тях, да ги подкрепя и да им помага в тяхното поддържане. Това включва използването на естествени суровини, за да се даде възможност за рециклиране на използвани материали и енергия. системата на агробизнеса трябва да се основава на екологични системи и цикли, да си сътрудничи с тях, да ги подкрепя и да им помага в тяхното

поддържане. Това включва използването на естествени суровини, за да се даде възможност за рециклиране на използвани материали и енергия. Системата на агробизнеса трябва да се основава на екологични системи и цикли, да си сътрудничи с тях, да ги подкрепя и да им помага в тяхното поддържане. Това включва използването на естествени суровини, за да се даде възможност за рециклиране на използвани материали и енергия.

Производството не трябва да се фокусира върху интензивна експлоатация. Тя трябва да се управлява в съответствие с цикли и процеси, които са по-евтини по природа. Цялостното развитие на науката и технологиите в агроиндустрията се основава основно на биологичния процес. Растежът и развитието на селското стопанство разчита на природата. В дългосрочен план устойчивото развитие на агроиндустрията е развитие, което зачита законите на природата и биологичните процеси и не ги застрашава.

Инициативата за устойчиво развитие на селското стопанство идва от дребни производители, природозащитни организации и определени земеделски експерти. Идеята и акцентът на концепцията за селското стопанство като природна система е свързана с проблема на глобалната икономика, като производството на храна за голям брой жители. Задачата, поставена от системата за устойчиво земеделие, е да се премахнат ефектите, причинени от конвенционалните начини на производство. Основните производствени фактори, като водата и почвата, са били използвани нерационално в миналото. Агроиндустрията като балансирана природна система трябва да ни даде възможност въз основа на предишен опит, възприемането на нова концепция за производство, която ще има високо производство, ще върне печалбите чрез опазване на природните ресурси.

Развитието на информираността на потребителите относно опазването на ресурсите и околната среда ще бъде целта на стратегията, която може да се практикува в бъдеще. Създаване на производствена система, състояща се от земя, вода, растения, животни, въздух и хора, целта на устойчивото земеделие. Резултатът от синхронизирана система за устойчиво земеделие е да задоволи нуждите на хората от храна, да подобри качеството на околната среда и да запази природните ресурси, позволявайки непрекъснат поток от природни ресурси и възстановяване за поддържане на ефективността и ефективността на производството. Някои от мерките, допринасящи за постигането на най-високите цели, като подобряване на качеството на живот на фермерите и обществото като цяло, е защитата на определени местообитания и видове.

Понятие, същност и функции на управлението. Мениджмънтът е широко използван термин днес. Използва се от специалисти в различни специалности, което е достатъчно основание един и същ термин да се разбира по различни начини, както на практика, така и на теория.

Качествените и количествените промени в рамките на компанията със съответните промени в средата породиха необходимостта от своеобразна организация и в този контекст потенциала за изплакване, активиране и интегриране на хората - управление.

Мениджмънтът е нова научна дисциплина, чиято универсална, общоприета и стандартна дефиниция все още не съществува. Управлението е сложен процес, който може да има различно значение.

Управлението е процес, който ръководи, планира, мотивира, организира, координира и контролира икономическата или друга дейност.

Предприемачите, лидерите и мениджърите са носители на процеса на стартиране и управление на бизнес.

Основният управленски ресурс са хората, а не технологиите, оборудването или финансите. Концепцията за управление се дефинира по четири начина:

- Като процес;
- Като наука;
- Като професия;
- Като кариера и занимание

Мениджмънтът също е наука, която има свой предмет, цел и метод на изследване, изучаване и обобщаване. Това е мултидисциплинарна наука, която решава множество проблеми, като доминиращите са: технологични, организационни и развойни. Мениджмънтът е универсална наука и нейните правила са еднакви във всички системи, независимо от социално-политическия и икономическия им характер.

От това следва, че мениджмънтът е едновременно професия и наука. Мениджмънтът е специална научна дисциплина с мултидисциплинарен характер, която се занимава с изследователски проблеми, свързани с управлението на определени работни места, инвестиции и социални системи. Тази дисциплина изучава управлението като сложен процес със серия от подпроцеси и като група от хора, които управляват процеси и системи.

Същността на управлението е постигането на целите на организацията с помощта на хората. Защото мениджърите, работещи с хората и чрез тях, трябва да вземат решения. Същността на управлението обаче не е във вземането на решение. Същността е въз основа на тези решения да се предприемат действия, които „ще насочат системата към желаната цел“.

За да определим същността на управлението, ние започваме с определянето на това какво и как правят мениджърите.

Управление означава координиране на работните дейности, така че те да се извършват ефикасно и ефективно от хора и с помощта на други хора.

Ефективността се отнася до изпълчване на максимума с минимални инвестиции; определя как изпълнението работи по правилния начин.

Има три конкретни области, които описват какво правят мениджърите: функции, роли и умения: Мениджърите изпълняват различни функции (планиране, организиране, командване, координиране и контрол), за да координират ефективно и успешно работата на другите хора.

Съществуват редица взаимосвързани управленски роли, които се отнасят до специфични категории управленско поведение. Тези много различни роли са групирани около междуличностните отношения, процесите на трансфер на информация и вземането на решения.

Мениджърите също се нуждаят от определени умения, за да изпълняват задълженията си: технически умения (познания в определена област, бранш), човешки умения (способност за работа с други хора, индивидуално и в групи) и концептуални умения (способност за създаване на концепции за абстрактни и сложни ситуации)¹.

Ролята на мениджмънта в развитието на земеделието. Селското стопанство в много отношения е специална икономическа дейност. В повечето страни това се счита за дейност от особен интерес, тъй като осигурява много първични продукти, необходими за посрещане на нуждите на преработката или на крайния потребител. Независимо от вида на аграрната организация и къде се намира тя се характеризира и с управленска функция. В този смисъл ръководителят на фермата планира да организира, управлява, управлява човешките ресурси и контролира работата на селскостопанската икономика. Могат да се намерят няколко дефиниции за управление на фермата, но ние ще съставим две дефиниции: „Управлението на фермата може да се дефинира като изследване на начини и средства за организиране на земя, труд и капитал, като се използват технически знания и умения, за да се даде възможност на фермата да постигане на максимална нетна доходност²„Управлението на фермата е дейност, която се занимава с решения, които влияят върху рентабилността на земеделското стопанство.³„Изследванията в областта на управлението на агробизнеса са съгласни, че начинът, по който фермерът управлява структурата на своята дейност, е един от най-известните и важни елементи за тяхната производителност.⁴Rougoog и др. Дефинирайте „капацитет за управление“ като лични характеристики и умения за справяне с реални проблеми и възможности, в правилния момент и в правилния момент

начин⁵. “ Дейвис също така дефинира управлението на агробизнеса като сбор от всички операции, включени в агробизнеса⁶. Макконъл и Дилън отбелязаха, че това са четири режима на структура на управление:

¹Mirić, S Obelžjje i razvoj menadžmenta u našoj poljoprivredi Beograd 1993. str 21

²Forster, GW (1953): „Организация и управление на фермата“, трето издание, Prentice-Hall Inc., Ню Йорк, str.7

³Castel, EN, Becker, MH, Nelson AG, (1987) „Управление на земеделския бизнес – процесът на вземане на решения“, трето издание, Macmillan Publishing Company, Ню Йорк, p. 16

⁴Westermarck N (1951) Човешкият фактор и успехът в земеделието. Acta Agriculturae Scandinavia 3: 122-153.

⁵Rougoog CW, Trip G, Hurine R, Renkema A (1998) Как да дефинираме и изучаваме управленския капацитет на фермерите: теория и използване в селскостопанската икономика. Икономика на селското стопанство 18: 261-272.

⁶Davis JH, Ray AG (1957) Концепция за агробизнес, Харвардски университет, Бостън, САЩ, стр.: 1042-1045.

анализатори и дескриптори, идентификация и реакция, диагностика и наблюдение, оперативен и контролен⁷. Голдсмит посочва, че фермерите трябва да обърнат внимание на начина, по който управляват земята си⁸. Така Доберман и Нелсън посочват, че управлението, т.е. начинът на управление в селското стопанство ще окаже значително влияние върху страната.⁹ Стантън също така твърди, че добрата структура на аграрно управление ще увеличи доходите на страната¹⁰.

Обособяването на управлението на стопанството е следствие от спецификата на селското стопанство като дейност. Ако пренебрегнем тези особености, това може да ни доведе до затруднения в правенето на бизнес, ако не и до отказ от бизнеса. Най-често се споменават следните характеристики на селскостопанското производство:

- Връзката между домакинството и икономиката. Домакинството е социална общност, в която хората живеят заедно. Икономиката, от друга страна, е единица на селскостопанското производство. Тяхната уместност води до множество проблеми, свързани с разпределението на разходите, труда, изчисляването на приходите и т.н.
- Бизнесът се самоиздържа частично. Повечето икономични домакинства изразходват част от продукцията си като собствени суровини или като консумативи за членовете на семейството. Това отново създава проблеми с калкулирането на разходите, разходите за труд, приходите и организацията на производството.
- Управлението и собствеността са свързани. Много често управителят (капитанът) е собственик на бизнес, което не е така при по-големите бизнес организации. Следователно в бизнеса може да има проблем или предимство поради координацията на викащите функции на човек.
- Аграрните икономики са предимно малки производствени единици. Тази особеност поставя проблема за използването на специализацията и икономите от мащаба, както и проблема за концентрацията на капитал и пълната зависимост от пазара.
- Трудно се стандартизират продуктите на икономиката. Тъй като са естествени, биологичните фактори са от първостепенно значение в селското стопанство и често не могат да бъдат контролирани, резултатът от производствения процес не е напълно унифициран в различните цикли.
- Търсенето и предлагането на селскостопански продукти са предимно нееластични. Поради ограничените производствени ресурси (земя) и специалните нужди от храна, нетипичните, извратени реакции спрямо търсенето или предлагането са често срещани на селскостопанския пазар.
- Аграрният бизнес е много рисков. Поради множество природни и други непредвидими фактори, високият риск в производството възпира предприемачите от това производство. В съответствие с тази специфика се разработват инструменти и техники за управление на фермата, които се стремят да смекчат въздействието на риска върху бизнеса.
- Трудно е постоянно да се финансират икономиките. Поради сезона и ниския обем на производството земеделските стопанства обикновено имат проблеми с осигуряването на постоянна ликвидност.
- С бизнес в селското стопанство се занимават и хора с ниско образование. Аграрните икономики често се наследяват от поколение на поколение и майсторът придобива знанията си на практика и извън професионалните и образователни институции. Това затруднява въвеждането на нови технологии, постигането на оптимални производствени показатели и др.
- Постоянните разходи обикновено съставляват голяма част от общите разходи. Това се дължи на факта, че организациите са предимно малки и технологията е скъпа.

Управлението на аграрната икономика или икономическият мениджмънт развива приложението на управленските знания в областта на аграрната дейност, като отчита всички нейни организационни и социално-икономически специфики. Твърди се, че дисциплината управление на ферма съдържа елементи на изкуство,

⁷McConnell JD и Dillon JD (1997) Управление на ферми за Азия: Системен подход. Университет на Нова Англия 61: 98-105.

⁸. Goldsmith P (2016) Международен преглед на управлението на храните и агробизнеса, специално издание, Университет на Илинойс, САЩ 19: 135-160.

⁹Доберман А и Нелсън Р (2013) Решения за устойчиво земеделие и хранителни системи - Технически доклад за програмата за развитие след 2015 г. Изготвен от Тематичната група за устойчиво земеделие и хранителни системи на мрежата за решения за устойчиво развитие стр.: 5-17.

¹⁰Stanton JV (2000) Ролята на агробизнеса в развитието: Замяна на намалената роля на правителството за повишаване на доходите в селските райони. Journal of Agribusiness 18: 173-187.

наука и бизнес умения. Първо, от мениджърите на ферми се изисква да имат вродени умения и способности, както физически, така и умствени, което превръща управлението на ферма в изкуство по някакъв начин. Тогава добрият мениджър трябва да следва най-новите постижения в областта на управлението, което включва и елемент на науката.

От научна гледна точка управителят на стопанството трябва да е запознат с инструментите и техниките за водене на документация, производствено планиране и програмиране, анализ на информация и, ако е необходимо, технология и техники на работа. И накрая, тъй като селскостопанската икономика има за цел да прави пари за своите членове, третата идея за управител на ферма като бизнесмен е разбираема.

Ситуацията с предприятията в селското стопанство

Въз основа на данните на KAS виждаме, че от 2014 г. до 2015 г. средният дял на селскостопанските дейности, записани в бизнес регистъра спрямо другите дейности, е 8,3%. От 2016 г. имаме увеличение на дела от 10,4%, последвано от спад на дела до 8,9% през 2017 г. Докато през 2018 г. този дял е 6,4%.

Таблица 4: Брой регистрирани предприятия по икономически дейности

година	Фирми регистрирани в селското, горското и рибното стопанство	Общо регистрирани предприятия по части от икономически дейности.	Част (%)
2014 г	674	9404	7.1
2015 г	945	9833	9.6
2016 г	1090	10424	10.4
2017 г	822	9233	8.9
2018 г	626	9805	6.4
Средно аритметично	831.4	9,738	8.5

Източник: Зелен доклад Косово 2019 г. Министерство на околната среда, горите и развитието на селските райони, Прищина 2019 г.

По отношение на нарастването на броя на дейностите в селското стопанство, най-бърз растеж има през 2015 г., като 945 селскостопански дейности или 40,2% повече от 2014 г., продължават през 2016 г. до 1090 дейности или 15,3% повече от 2015 г. години. Докато през 2018 г. има 196 фирми по-малко спрямо 2017 г., или спад от 23,8%. дейности е 9,805. Регистрираните дейности в селското стопанство участват с 6,4% от общия брой други икономически дейности, регистрирани през тази година, като 93,6% са други икономически дейности.

Следващата таблица показва данни за регистрираните фирми в агробизнеса за периода 2014-2018 г. години: годишен оборот, брой служители и брой действащи фирми.

Таблица 5: Регистрирани фирми в агробизнеса за периода 2014-2018г

година	Оборот (000 €)	Брой служители	Брой активни предприятия
2014 г	312 188	8004	2055 г
2015 г	323 370	8790	2130
2016 г	360 536	10024	2314
2017 г	432 301	10449	2398
2018 г	461 626	13156	2942
Средно аритметично	378 004	10085	2368

Източник: Зелен доклад Косово 2019 г. Министерство на околната среда, горите и развитието на селските райони, Прищина 2019 г.

Според данни на Косовската статистическа агенция агробизнесът расте всяка година. В периода 2014-2017 г. средният общ оборот през тези години е 357 млн. € и през 2018 г. спрямо 2017 г. нарастват с 6,7% или 29,3 млн. евро. € общ оборот. Средносписъчният брой на заетите лица в земеделските предприятия за периода 2014-2018 г. е 10 085 души. През 2018 г. има ръст от 25,9% спрямо 2017 г. При активните предприятия плавно се увеличават и тези, които извършват селскостопанска дейност или имат като суровина селскостопанска и горска продукция. Средният брой на тези активни фирми за периода 2014-2018 г. е 2368.

В рамките на дейността на земеделските фирми или агроиндустрията през 2018 г. най-голям е оборотът в преработката на хранителни продукти с оборот от 231 млн. От останалите отрасли на агроиндустрията, посочени в таблицата, производството на напитки реализира оборот от 108.1 мил. €, следвани от растениевъдство и животновъдство, лов и други свързани услуги с оборот от 44,9 мил. € Промислеността за дърво и изделия от нея с годишен оборот от 39,8 мил. €

Таблица 6: Брой на аграрните предприятия по дейности

дейности	Оборот (000 €)	Брой служители	Брой активни предприятия
Растениевъдство и животновъдство, лов и свързаните с тях услуги	44978	2335	942
Горско стопанство и дърводобив	4888	94	43
Риболов и аквакултури	1318	52	13
Обработка на храна	231002	6470	1271
Производство на напитки	108106	1847 г	91
Производство на тютюневи изделия	450	25	1
Производство на кожа и кожени изделия	6889	429	37
Производство на дървен материал и на изделия от дърво и корк, без мебели	39878	1473	445
Производство на хартия и хартиени изделия	24118	431	99
Обща сума	461627	13156	2942

Източник: Зелен доклад Косово 2019 г. Министерство на околната среда, горите и развитието на селските райони, Прищина 2019 г.

С по-нисък оборот се характеризира производството на хартия и хартиени изделия с 24.1 мил. €; производство на кожи и кожени изделия с 6.8 мил. €, докато горското стопанство и дърводобивът са 4,8 мил. евро. € Следва да се отбележи, че по-нисък оборот се наблюдава в следните дейности: риболов и аквакултури 1.3 мил. €, както и производство на тютюневи изделия 450 хил. евро. Най-голям е броят на заетите в сектора на хранително-вкусовата промишленост, където са заети 6470 работници, следвани от сектора на растителни и животински продукти, лов и свързаните с него услуги, където работят 2335 служители, в производството на напитки има 1847 служители, дърводобив и продукти дърводобив с 1473 служители, докато производството на тютюневи изделия е регистрирано само с 25 служители.

Когато говорим за данните за броя на активните предприятия, можем да отбележим, че най-много активни предприятия има в сектора на дървообработката и изделията от дърво, около 1271 такива или 43% от предприятията, занимаващи се със селскостопанска дейност; хранително-вкусовата промишленост наброява 942 компании и 445 компании за риболов и аквакултури, както и други дейности с по-малък брой компании

Използване на селскостопанска земя в Косово.

Използването на земеделска земя е общата площ на обработваемата земя - ниви, ливади и пасища, трайни насаждения и градини, използвани от земеделското стопанство, независимо от вида на имота. Не са включени данни за горските земи, неизползваните земеделски земи и неземеделските земи.

Таблица 7: Използвана площ на земеделска земя 2016-2018 г., в ха

Използвана площ земеделска земя	2017 г	2018 г	Разлика 2018/2017	Дял (%) 2018г
Обработваема земя - ниви	186,954	188,359	1405	45
От които със зеленчуци на открито (първи реколти)	8033	7818	-215	1,87
От тях със зеленчуци в оранжерии (първи реколти)	467	468	1.21	0,11
Полета	1199	1003	-196	0,24
Овощни градини	6247	7687	1440	1,84
Насаждения с лозя	3199	3272	73	0,78
Детска ясла	159	109	-50	0,03
Ливади и пасища (включително обща земя)	218314	218152	-162	52.12
Обща използвана площ земеделска земя	416072	418582	2296	100

Източник: Зелен доклад Косово 2019 г. Министерство на околната среда, горите и развитието на селските райони, Прищина 2019 г.

Според проучването на земеделските стопанства за 2018 г. общата използвана площ на земеделските земи е 419 хил. ха, от които най-много са ливадите и пасищата (вкл. общите земи) с 218 152 ха или 52,1%, а обработваемата земя - ниви 188 хил. ха или 45%, включително зеленчуци и зеленчуци на открито.

През 2018 г. обработваемата земя – ниви (без зеленчуци) с площ от 180 073 ха се увеличава спрямо 2017 г. с 1619 ха. Зеленчуците на открито като първа култура заемат площ от 7,8 хил. хектара, което е намаление с 215 ха, което е намаление с 2,7% през 2018 г. спрямо предходната година. Зеленчуците, отглеждани в оранжерии като първа култура, са с увеличение на площта от 1,21 ха или увеличение от 0,3%.

Категорията на градините от общо 1199 ха през 2017 г. е 1003 ха през 2018 г., което означава, че тази категория намалява със 196 ха или 16,4%.

Площта на плодовете е 7,6 хил. ха, което спрямо 2017 г. се увеличава с 1440 ха, което е увеличение с 23,1%.

Лозята съставляват около 1% от общата използвана земеделска земя. Също така площите с лозя през 2018 г. се увеличават със 73 ха или ръст от 2,3% спрямо 2017 г.

Засетите площи с разсад през 2018 г. са 109 ха, което спрямо 2017 г., когато са отглеждани 156 ха, намалява с 31,7%.

Категорията земя, използвана като ливади и пасища (включително общи земи) е с дял от 52%. През 2018 г. има намаление на площта със 162 ха земя спрямо 2017 г.

Структурата на управление на фермата като важен елемент за развитието на агробизнеса в Косово. Арабиун определя управленския капацитет като важен и заключава, че управлението е един от важните елементи за развитието на агробизнеса.¹¹ Освен това Макинен заявява, че различни инструменти за управленско счетоводство помагат на мениджъра да взема решения и да оценява представянето на фермата¹² Националният център за подходящи технологии - NCAТ посочва, че изборът на структура на фермата е важно решение за стартиращите фермери¹³. Бизнес структурата на фермата ще повлияе на законовите и данъчни задължения на фермата. Докато Международният институт за околна среда и развитие ПЕД ПЕД също посочва, че управлението на структурата на фермите е много важно, то е важен фактор, който кара хората във фермата да работят по-добре и да постигат целта на фермата.

¹¹ Arabiun AG (2014) Значението на управлението за растеж и развитие на МСП в агробизнеса: Проектиране на концептуална рамка. Международен преглед 25-50.

¹² Makinen H (2013) Управленското мислене на фермера и ефективността на процеса на управление като фактори за финансова приемственост във финландските млечни ферми стр.: 2-5.

¹³ Националният център за подходящи технологии (2013) Съвети за бизнес структурите на фермите, стр. 1-2.

Освен това стопанствата трябва да обърнат голямо внимание на структурата на своите стопанства, което ще повлияе значително на развитието на агробизнеса.¹⁴ Wolz и др. посочва, че служителите са важни за агробизнеса, най-добрият начин да направите служителите продуктивни по време на работа е да знаете как да управлявате и да ги накарате да се чувстват комфортно в работата си.¹⁵ Според Гундерсън фермите трябва да предвидят няколко бъдещи индикатора, за да имат нещо, което може да повлияе на дейността им.¹⁶ Освен това Мустафа посочва като предизвикателство за всички потребителски единици за ефективно управление на бюджета остава дълбоката връзка между планирането и разходите¹⁷, а според Balzas et al. Фермата е жизненоважна за управлението и използването на системи за устойчиво управление на земята, структури и сектори, които са подходящи за условията на околната среда, адаптиране към околната среда, изразяване на потенциала на околната среда във възможно най-голяма степен¹⁸. Бизнес планирането и управлението е сравнително проста процедура, при условие че се следват определени основни стъпки. Надеждната информация обаче е ключът към всяка дейност по планиране на агробизнеса.

Имайки предвид горното, в рамките на тази точка ще анализираме определени показатели, за да видим каква е ситуацията със стопанствата в Косово, техния размер, колко хора работят, за използването на земеделска земя: площ (ха), процент дял и брой на земеделските стопанства, дялът им в проценти. Резултатите за структурата на фермите са получени от Косовската статистическа агенция (KAS), която провежда годишно проучване на фермите (APG).

Така през 2018 г. в Косово е имало 187 007 ха обработваема земя. Тази година използваната земеделска земя от стопанствата у нас е с дял от 45% в общата площ на земеделските земи, включително зеленчуци на открито (първи култури) и зеленчуци в оранжерии (първи култури).

Въз основа на размера на обработваемата земя структурата на стопанствата у нас се класифицира в четири основни категории:

I. Фермите с много малка площ от по-малко от 1 ха представляват 9,9% от фермите и имат площ от 18 519 ха.

II. Стопанствата с размер от 1 до под 5 ха имат дял от 50,9%, което е около 95 138 ха.

III. Фермите от 5 до под 20 ха имат дял от 29,7% от площта от 55 432 ха и

IV. Стопанствата от 20 и повече хектара имат дял от 9,5% на площ от 17 918 ха.

В следващата таблица са представени данни за размера на земеделските стопанства през 2018 г., според площта на обработваемата земя, броя на земеделските стопанства и техния дял в %.

Таблица 8 Размерът на земеделските стопанства през 2018г

Размер на фермата	Площ (ха)	Част (%)	№ Земеделски ферми	Част (%)
0 до по-малко от 0,5	5801	3.10	31648	30.28
0,5 с по-малко от 1	12718	6.8	19508	18,66
1 до по-малко от 2	32096	17.16	24522	23.46

¹⁴Международният институт за околна среда и развитие (2011 г.) Изследвания с участие и управление на селскостопанското биоразнообразие в Европа, стр. 100-102

¹⁵Wolz A, Fritzsich J и Reinsberg K (2005) Въздействието на социалния капитал върху земеделските доходи и доходите на домакинствата: Резултати от проучване сред отделни фермери в Полша.

¹⁶Gunderson MA, Boehlje MD, Neves MF, Sonka ST (2014) Организация и управление на агробизнеса. Енциклопедия на селското стопанство и хранителните системи 1: 55-60.

¹⁷Мустафа I (2003) Бюджетна система на Косово – политики и устойчивост. Риинвест, стр. 23.

¹⁸Balzas K, Podmaniczky L, Szvetlana (2002) Изготвяне на планове за управление на ферми за агроекологични схеми стр.: 1-13.

2 до по-малко от 5	63042	33,71	21359	20,43
5 до по-малко от 10	38085	20,37	5719	5,47
10 до по-малко от 20	17347	9,28	1342	1,28
20 до по-малко от 30	5717	3,06	240	0,23
30 и повече	12201	6,52	194	0,19
Обща сума	187007	100	104532	100

Източник: Зелен доклад Косово 2019 г. Министерство на околната среда, горите и развитието на селските райони, Прищина 2019 г.

Въз основа на таблицата по-горе изглежда, че около 60,8% от всички ферми в Косово са имали по-малко от 5 ха използвана земеделска земя, а заедно тези малки ферми представляват около 113 658 ха използвана земеделска земя.

Фермите от 5 до под 10 ха имат 20,4% дял в 38 085 ха използвана земя. При големите стопанства с размер от 10 до по-малко от 20 те съставляват 17 347 ха земеделска земя с дял от 9,3%.

Докато категорията стопанства от 20 ха и повече, те обхващат площ от 17 918 и имат дял в обработваемата земеделска земя от 9,6%.

Що се отнася до броя на земеделските стопанства, около 31 648 от тях, което е 30,3% от общия брой на земеделските стопанства, имат стопанства с размер от 0 до под 0,5 ха обработваема земя. Следващата по големина група земеделски стопанства са стопанствата с размер от 0,5 до под 1 и от 1 до под 2, които съставляват 44 030 земеделски стопанства или 42,1% от общия брой на земеделските стопанства. Размерите на фермите от 2 до по-малко от 5 съставляват 21 359 ферми или 20,4%.

От анализиранияте данни можем да видим, че по отношение на земеделските стопанства в Косово през 2018 г., те могат да бъдат представени в три основни категории размер на стопанствата:

Фермите с размер под 0,5 до под 5 ха съставляват приблизително 92,8% от земеделските стопанства или 97 037 такива.

Докато по отношение на стопанствата с по-голяма обработваема земя, стигаме до извода, че стопанствата с размер от 5 до под 10 ха имат само 5,5%, което е част от 5719 земеделски стопанства. Докато едва 1,7%, което означава, че 1776 стопанства са имали стопанства от 10 и повече хектара.

В заключение на този етап можем да кажем, че фермите в Република Косово трябва да могат да изградят координирани типове режими на управление на своята структура, тъй като са от голямо значение по отношение на икономическото развитие на страната, тъй като могат значително да допринесат за общата заетост и растеж от brutния вътрешен продукт. Според проучване, проведено от Sylejman, за да могат фермите, т.е. целият агробизнес в Косово да имат по-голямо въздействие, е от съществено значение да се направи по-координиран начин за управление на структурата на фермите, като се има предвид, че тяхното въздействие варира в зависимост от режимите които се използват за управление на структурата¹⁹.

Освен това, за да се подобри аграрната икономика, тя трябва да използва и подходящи варианти на политиката, например чрез провокиране на ангажираност на правителството чрез подходящо законодателно разпределение и бюджетни ангажименти, като се гарантира, че е осигурена адекватна логистика на кредитиране и че земята е налична.

Достъпът до финансиране като едно от бъдещите предизвикателства в земеделския сектор на Косово. Предвид икономическия си потенциал, секторът на селското стопанство и развитието на селските райони на Косово се възползва от цялостна секторна стратегия. Програма за земеделие и развитие на селските райони (ПРСР – Стратегия, основана на общо земеделие) Политика на ЕС – ОСП), първоначално създадена през 2007 г. от Министерството на земеделието, горите и развитието на селските райони (МЗХРР). взема

¹⁹Sylejman B (2018) Въздействието на управлението на структурата на агробизнеса върху развитието на икономиката: Доказателства от Република Косово Международен журнал за икономика и управленски науки

предвид текущия и променящ се характер на общата селскостопанска политика на ЕС, по-специално пряката подкрепа, като например мерките от стълб I на ОСП, както и мерките и осите на стълба на ЕС, стратегията за развитие на селските райони; които са Инструментът на ЕС за предприсъединителна помощ (IPA); и Европейското партньорство Освен това,

Общите стратегически цели за развитие на селското стопанство и селските райони на Косово са определени като:

- Развитие на сектора на хранително-вкусовата промишленост, който се основава на конкурентоспособност и иновации, с повишено производство и производителност, способен да произвежда висококачествени продукти и да отговаря на изискванията на пазара на ЕС, като допринася за осигуряването и сигурността на доставките на храни, и чрез извършване на икономически, социални и екологични дейности, чрез насърчаване на заетостта и развитието на човешки и физически капитал;

- Опазване на природните ресурси и околната среда на селските райони, чрез решаване на предизвикателствата на изменението на климата, което ще постигне по-устойчиво и по-ефективно използване на земите и управлението на горите и въвеждане на методи за земеделско производство за опазване на околната среда; и

. Подобряване на качеството на живот и разнообразяване на възможностите за заетост в селските райони чрез насърчаване на заетостта, социалното включване и балансираното териториално развитие в селските райони.

Настоящият модел на растеж на Косово обаче е неустойчив в дългосрочен план. Нарастващите дейности в частния сектор и инвестициите ще стават все по-критични като двигатели за генериране на растеж и, от своя страна, за подобряване на операциите и перспективите за приходи, в случай че има текущи дейности за подкрепа, които не са изпълнени²⁰(Световна банка, 2016 г.). Селското стопанство е най-големият сектор на заетостта в Косово, предоставящ възможности за инвестиции не само в първичното производство, но и в модерни съоръжения за обработка след прибиране на реколтата, хладилни разпределителни центрове и логистични центрове. Косово също предлага изключителна и евтина работна ръка. Модерни и ефективни съоръжения за преработка на науката могат да бъдат доближени до производствените центрове, за да осигурят икономии от мащаба и продукти с по-висока добавена стойност, които могат ефективно да се конкурират с продуктите, които Косово внася в момента (особено млечни продукти), плодове и зеленчуци, месни продукти, производство на вино и други напитки).

През последните години бяха направени няколко важни инвестиции – много с подкрепата на ЕС, но също и с държавно финансиране, в резултат на което някои преработватели постигнаха видим напредък в производствения си капацитет и качеството на продуктите си, а оттам и в конкурентоспособността си.

Хранително-вкусовият сектор обаче е изправен пред сериозни предизвикателства, свързани със спазването на стандартите на ЕС – особено във връзка с преработката на мляко и месо (включително кланици), което ограничава капацитета му за износ, докато съхранението на плодове и зеленчуци остава ключов проблем. тези продукти и свързаните с тях след прибиране на реколтата. По-нататъшното развитие на местната хранително-вкусова промишленост трябва да бъде тясно свързано с повишено качество на продукцията и стандарти за безопасност на храните, следователно придържане към интегрирана търговска перспектива "чрез насърчаване на регионални търговски и инвестиционни връзки и недискриминационни политики. прозрачни и предвидими "- както е посочено в Стратегията за Югоизточна Европа (ЮИЕ).

Сега Косово е пазарна икономика, доста отворена за международна търговия. Въпреки постепенното възстановяване на веригите си за доставки обаче, страната все още е зависима от вноса на храни, тъй като обновяването и разширяването на първичното производство и преработвателната база остават възпрепятствани от редица конкурентни предизвикателства, свързани главно със стандартите и производителността. труд. Такива фактори включват неблагоприятни селскостопански структури, голямо разпръскване на собствеността върху земята, остарели селскостопански технологии и оборудване, както и практики за управление на фермите, които са довели до ниска производителност и качество, висока сезонна

²⁰Световна банка (2016). Моментна снимка на страната: Преглед на работата на Световната банка в Косово. Прищина, Световна банка.

концентрация (изискваща инвестиции в съоръжения за съхранение) и недостатъчно развита инфраструктура. елементарна система за съвети в селските райони и ограничен достъп до кредитен и инвестиционен капитал. Кумулативен, тези фактори намаляват количеството и качеството на селскостопанската продукция и имплицитно нейната конкурентоспособност на местния и външния пазар. За прилагане на пазарни стандарти в съответствие с изискванията на ЕС, особено за плодове и зеленчуци, селскостопанският сектор ще се нуждае от повече институционален капацитет за въвеждане на стандарти в законодателството, създаване на инспекционни органи, подпомагане на създаването на групи производители (които например могат да имат общи плодове сортиране по час, използвайки същото оборудване), обучение в консултантски услуги.

Въпреки значителния си принос към БВП и заетостта в страната, селскостопанският сектор на Косово остава недостатъчно обслужван от финансовите институции поради редица причини. Европейският фонд за развитие на Югоизточна Европа (EFSE DF) има за цел да хвърли светлина върху специфичните нужди на селскостопанския сектор в Косово, особено по отношение на финансирането и предизвикателствата, пред които са изправени финансовите институции, както при предоставянето, така и при насочването на услуги към селскостопанския сектор, за да се подпомогне положителното осъзнаване на земеделското финансиране като цяло и неговия потенциал за страната.

Достъпът до финансиране е един от основните проблеми на селскостопанския сектор на Косово. А именно, това е функция на три фактора: наличност, цена и възможности. Наличността се определя от обхвата на браншовете и продуктовата гама. Цената се определя основно от нивото на лихвените проценти. Той също така се влияе от падежа на кредита, графика на плащанията, изискванията за обезпечение и други характеристики на продукта. И накрая, други фактори (като общо ниво на финансова грамотност и технически умения, например) определят способността на потенциалните клиенти да използват финансите, които получават правилно.

Финансовите институции на Косово се интересуват от заеми в селскостопанския сектор, но са изправени пред редица предизвикателства. Банките обикновено смятат кредитирането на селскостопанския сектор за много рисково, защото или не го разбират, или не могат да управляват специфичните рискове на производството и пазара на земеделските производители. Това води не само до високи лихвени проценти и прекомерни изисквания за обезпечение (ограничена наличност), но и до по-малко сложно меню от специализирани селскостопански продукти (ограничена наличност). Освен това недостатъчните технически умения, бизнес администрацията и финансовата грамотност на селскостопанските клиенти затрудняват финансовите институции да ги финансират (ограничение на капацитета).

Тъй като конкурентоспособността на селското стопанство също се влияе от неблагоприятната структура на земеделските стопанства, съществува необходимост от целенасочено прилагане на схемите за безвъзмездна помощ: установяване на целева група на ниво търговски стопанства. Това обаче не може да се определи по по-прост начин (например само на базата на географски фактори, като минимум 2 ха), тъй като в селското стопанство е важна единицата за икономически размер (ESU), чийто размер е определен въз основа на стандартния изход.

Развитието на селските райони и конкурентоспособността на селското стопанство също зависят от подходяща инфраструктура, свързана с устойчиво водоснабдяване и електроснабдяване, управление на отпадъците и подходящи пътища за достигане дори до отдалечени райони. Струва си да се спомене също, че делът на напояваната земеделска земя в Косово все още не е достатъчен за ефективно земеделско производство; следователно, инвестиции в нови или поддръжка на съществуващи напоятелни системи трябва да се обмислят въз основа на ползите от анализа на т-разходите. В това отношение земеделските стопани трябва да получат подкрепа за създаване на структури, които подобряват околната среда, например за събиране, съхранение, производство и изхвърляне на тора като тор.

Сравнителен анализ на земеделския сектор в Западните Балкани. В Западните Балкани земята и селското стопанство все още са много важни икономически фактори. За съжаление обаче, един от първите видими елементи при анализа на данни, когато става въпрос за статистически източници, е липсата на актуализирана, хомогенна и сравнима база данни. От това, което ни е на разположение, по-нататък ще се опитаме да анализираме определени показатели. Съотношението между земеделска и обща земя варира от

18% в Черна гора (това е използвана земеделска площ) до 50% в Македония. В Европейския съюз използваемата площ е около 40%.

Миграцията към градските центрове и подялбата на земята след процеса на деколективизация са част от причините за напускане на страната. Балканските страни, в които този процес беше най-ярък, макар и по различни причини, са Албания и Босна и Херцеговина. Преразпределянето на земя в Албания е много сложен процес, тъй като в повечето случаи истинският собственик не е известен. Подобна ситуация доведе до ограничено развитие на пазара и отблъсна потенциалните инвеститори. В Босна и Косово принудителните изселвания доведоха до незаконно изземване на земя, която все още не е напълно възстановена, особено в граничните райони. Подобна ситуация изисква справяне с доста противоречив проблем

По време на преходния период земеделският сектор в Западните Балкани претърпя огромен спад. В онези години той не изпълнява основните си отговорности, защото е принуден да изпълнява обществена функция, която дори двадесет години след разделянето на Югославия и падането на режима в Албания, той все още покрива.

Все още има много ферми, които едва успяват да оцелеят. Успоредно с такива малки семейни единици се формират компании с модерни икономически системи. Тази ситуация е пряко отразена в средния размер на земеделските стопанства: по-малко от 2 ха в Албания, Косово и Македония, 3 ха.

Погледнато към ЕС - трябва да се имат предвид два аспекта: на първо място, броят на стопанствата, достигащи размер от 10 или повече хектара. Този процент в страните от ЕС е около 20%, за разлика от Сърбия, където е 6%, Черна гора, където е около 5%, Косово около 2%. Общият размер на земеделските стопанства е по-малък, отколкото в средиземноморските страни през 70-те години (Гърция, Италия, Португалия, Испания)²¹.

Сериозните структурни проблеми обаче не пречат на селскостопанския сектор да запази важна позиция в икономиката и заетостта. Докато в ЕС първичният сектор представлява 1,8% от брутния вътрешен продукт (БВП) и по-малко от 6% от общата заетост, ситуацията на Балканите показва значителни разлики: в Албания първичният сектор представлява 18,5% от брутния вътрешен продукт и заетост с 57%, в Босна и Херцеговина съотношението е 9,1% и 20,6% и 13,2%, в Македония 10,8% и 18,2%, в Черна гора 7,5% и 28% 1, в Сърбия 12% и 21,4% (данни от Agripolicy.net) 2, а в Косово 19% и 15%. Косовските институции официално регистрират 40% от безработните, цифра, която трябва да бъде проверена, като се има предвид големия дял на сивата икономика в селскостопанския сектор.

Ситуацията в промишлеността и услугите се подобри значително през последните години, но селското стопанство все още заема важна позиция, особено в селските райони, където все още играе ролята на амортизатор на социални сътресения.

Въпреки значителните различия между страните от Западните Балкани, преходът от планова към пазарна икономика се характеризира с множество противоречия и неефективност, както структурно, така и политически. Тази ситуация не помогна за развитието и модернизацията. Фермерите не са насърчавани да обновяват, специализират и повишават конкурентоспособността на производствената система, така че секторът не е в състояние да привлече значителни инвестиции в продължение на много години.

Като обем и количество продукцията започва да нараства след процесите на преход и конфликти, обхванали част от Западните Балкани. Зърнените култури са основната култура и заемат значителна площ от обработваема земя: около 40% в Албания, почти 50% в Косово, над 50% в Босна и Херцеговина и повече от 60% в Македония и Сърбия. Само в Черна гора, където картофите покриват 30%, а зеленчуците 20% от обработваемата земя, зърнените култури заемат по-малко важна позиция (около 20% от общата площ с култури). Освен зърнените, важни култури са зеленчуците с площ над 10% в Македония и Босна, технически култури (маслодайна рапица и захарно цвекло), които са засадени с над 10% в Сърбия и плодове, където насажденията в Албания са 19%, в Сърбия 12% и в Македония 12%²².

²¹Lampietti, JA и DG Lugg (2009), Променящото се лице на селското пространство, Световна банка, Вашингтон, окръг Колумбия

²²Волк, Т., 2010. Селското стопанство в страните от Западните Балкани. Изследвания на земеделския и хранително-вкусовия сектор в Централна и Източна Европа, бр. 57 Хале (Заале): Институт Лайбниц за аграрно развитие в Мител и Остеуропа

Въпреки че не е достигнал нивото на ЕС, през последните десетина години ситуацията значително се подобри и свидетелства за промени в търговската част на сектора, особено що се отнася до ефективността и производствените техники.

Самата история е животновъдният сектор, който въпреки че показва напредък в почти всички страни, все още не е на нивото на ЕС, що се отнася до законодателството, хигиенните стандарти (с особено внимание към рамката на ЕС, когато става дума за контрол) и идентификацията на добитъка и Регистрацията. .

Производството на говеждо месо и мляко е доминиращо, въпреки че има значителни разлики в традициите, характеристиките на терена и хранителните правила, свързани с диетата. Следователно производството на свинско месо е много важно в Сърбия (36%) и Македония (16%), докато Албания, отчасти Босна, Косово и Черна гора се характеризират с производство на овце и кози. Освен това има допълнителни различия в Босна по отношение на Дейтънското споразумение от 1995 г.²³.

Важни елементи в анализа на развитието на аграрния сектор идват от икономическия баланс. Общото състояние на една страна може да се измери с размера на вноса и износа на суровини и преработени продукти. Ако вносът на преработени продукти е по-висок от износа на суровини, можем да кажем, че секторът не е стабилен. Обратно, ако вносът на суровини е по-малък от износа на преработени продукти, секторът е по-здрав и може да валоризира процеса на продуктова трансформация. От тази гледна точка почти всички страни от Западните Балкани показват структурни слабости.

Макар и нарастващ, както в регионален, така и в международен план, вносът-износът на хранителния сектор все още е далеч от необходимите постижения. Единствената страна, която през последните години успява да постигне положителен баланс в тази посока, е Сърбия. Селскостопанският сектор покрива по-малко от 10% от вноса само в Сърбия, докато в други страни се приближава или дори надхвърля 15%. Що се отнася до износа, освен в случая със Сърбия, в други страни процентът е несравнимо по-нисък и варира от 6,6% в Албания до 6,3% в Босна.

Причините за напускане на селските населени места са много. Освен високата бедност, сериозни проблеми има и по отношение на инфраструктурата, обществените институции (здравеопазване и образование), както и невъзможността за намиране на работа. Изтичането на население, особено когато става въпрос за млади хора, може да доведе до необратим упадък и обезлюдяване не само в селските и периферните райони, но и в малките градове, които често играят важна роля в предоставянето на основни услуги. Последствията от всичко това могат да бъдат загубата на традиция, история и природни ресурси, които вече са частично увредени от прилагането на социалистическата планова програма, както и от конфликтите, довели до принудителното изселване на населението. Икономиката до голяма степен се основава на първичния сектор,

Въпреки това селското население остава голямо в сравнение със средиземноморските страни-членки на ЕС (Гърция, Италия, Португалия, Испания). В Западните Балкани общото селско население е около 46%, докато в средиземноморските страни е около 36%²⁴.

ЗАКЛЮЧИНИЕ

Ролята на финансовия пазар е да осигури гладкото функциониране на посредническите дейности между длъжници и кредитори в икономическата система на една държава. Той е стабилен, ако тази функция на пазара е безопасна и ефективна, т.е. при сигурна финансова инфраструктура има ефективно разпределение на средствата във времето, което допринася за съвършенството на пазара и пълнотата на информацията.

Финансовият пазар трябва да предоставя възможност за рационално вземане на решения от инвеститорите. Функциите на комуналните услуги на инвеститорите и техните инвестиционни приоритети се идентифицират и проверяват в такива условия чрез този механизъм. При липсата на основни функции на

²³Волк, Т., 2010. Селското стопанство в страните от Западните Балкани. Изследвания на земеделския и хранително-вкусовия сектор в Централна и Източна Европа, бр. 57 Хале (Заале): Институт Лайбниц за аграрно развитие в Мител и Остеуропа

²⁴Волк, Т., 2010. Селското стопанство в страните от Западните Балкани. Изследвания на земеделския и хранително-вкусовия сектор в Централна и Източна Европа, бр. 57 Хале (Заале): Институт Лайбниц за аграрно развитие в Мител и Остеуропа

финансовия пазар не е възможно да се разпознае коя инвестиция е по-добра от друга и разпределението на ресурсите е неефективно в такива ситуации.

Паричната политика, както в областта на ценовата политика, така и макропруденциалната политика на ефективен надзор в областта на политиката за стабилност и сигурност на финансовата система, трябва да осигури конкурентна и продуктивна бизнес среда, в която разпределението на ресурсите ще бъде ефективно. Политиките, насочени към тези цели, институционално и регулаторно, трябва да допринасят за увеличаване на стабилността, а не да създават допълнителна несигурност. Във всички решения на икономическата политика, особено в случаите на системи, в които паричната политика има ограничено въздействие, като системи с висока степен на формална или неформална евроизация, трябва да се наблегне на високата прозрачност на всички пазарни участници, за да се намали информацията асиметрия. Също така трябва да се даде приоритет на защитата на правата на собственост и последователното прилагане на споразуменията. Институционалните пропуски или неадекватните регулаторни решения трябва да бъдат адресирани своевременно, за да не се създават рискове и допълнителни искове за лизинг при сделки. Неефективността в този смисъл намалява ефективността на финансовия пазар и води до нестабилност. Разходите/загубата на тегло и последващото материализиране на загуби на тази основа отслабват твърдото прилагане на пазарните принципи, особено прилагането на бюджетни ограничения както към длъжниците, така и към кредиторите, създавайки допълнителен риск при пласментите. По този начин механизмът за оценка на нивото на риска и връзката му с възвръщаемостта на инвестицията е „неясен“. Механизмът на ценообразуване е нарушен и в тази ситуация цените на стоките, услугите и имотите вече не са подходящи. Следователно може да се заключи, че спазването на бюджетните ограничения,

Ценовата и финансовата стабилност трябва да бъдат две допълващи се цели, както за паричните власти при провеждането на паричната политика, така и за други политики, които подпомагат изпълнението на тези цели. Тези две цели се допълват в дългосрочен план, въпреки че в краткосрочен план могат да възникнат отклонения. Ценовата стабилност не трябва да бъде застрашавана, докато финансовата стабилност в резултат на появата на икономически тенденции, причинени от вътрешни или външни фактори, може да премине към по-високо или по-ниско ниво на стабилност в краткосрочен план. Коефициентът на възвръщаемост на риска трябва да придружава това движение. Само в такава среда рискът ще бъде правилно третиран. Увеличенията на доходността трябва да се разглеждат като увеличения на риска, а увеличенията на риска трябва да бъдат адекватно оценени и покрити. Въз основа на такива сигнали, възможно е да се вземат инвестиционно обосновани решения, които създават стойност и допринасят за икономическия растеж в дългосрочен план. Насърчаването на краткосрочни и високодоходни инвестиции често се свързва със създаване на инвестиционна „илузия“ и ценови „балони“ на пазар, чието „спукване“ е свързано с високи разходи за възстановяване.

В дългосрочен план тези две цели трябва да бъдат синхронизирани. В случай, че институционалният избор на икономически политики намалява ефективността на паричната политика, тогава са необходими други икономически политики, за да се действа към тази цел. Поддържането на състоянието на финансова стабилност е обществено благо и е в интерес на всички участници на пазара. Следователно тази ситуация в дългосрочен план увеличава симетрията в информацията, позволява ефективност при разпределението на ресурсите, което допълнително дава възможност за устойчивост на бизнес субектите. По този начин стабилното състояние на финансовата система създава стимулираща бизнес среда.

За да се поддържа състоянието на финансова стабилност, превантивните действия са изключително ефективни. След това пазарните аномалии, които възникват във финансовата система, се идентифицират навреме и се включват в наличния набор от информация при вземане на инвестиционни решения. По този начин вземането на решения се превръща в адекватна и ефективна инвестиция. С вградени механизми за оценка на риска и налична информация тогава повишеният риск трябва да бъде правилно третиран и разпознат, така че оценката на риска да не надценява или подценява риска. Когато съотношението риск-възвръщаемост е добре балансирано, тогава ефективността на разпределението няма да бъде нарушена. Въпреки това, ако този регулаторен или институционален вакуум или липсата на прилагане на приетите разпоредби води до увеличаване на асиметрията в информацията между участниците на пазара, отслабване на сериозните бюджетни ограничения при решенията, което допълнително води до повишено поемане на риск, което

обикновено не се покрива адекватно от провизиите за такива загуби. Незакритите разходи ще доведат до загуби във финансовата система. Тази пазарна ситуация се характеризира с намалено ниво на стабилност, което се материализира в средносрочен план. Доверието е компрометирано поради високата асиметрия и последващите контракции на медиационната функция. Нарушаването на посредническата функция се отразява на разпределението на средствата, което прелива от финансовия към реалния сектор, т.е. води до забавяне на растежа. Тази пазарна ситуация се характеризира с намалено ниво на стабилност, което се материализира в средносрочен план. Доверието е компрометирано поради високата асиметрия и последващите контракции на медиационната функция. Нарушаването на посредническата функция се отразява на разпределението на средствата, което прелива от финансовия към реалния сектор, т.е. води до забавяне на растежа. Тази пазарна ситуация се характеризира с намалено ниво на стабилност, което се материализира в средносрочен план. Доверието е компрометирано поради високата асиметрия и последващите контракции на медиационната функция. Нарушаването на посредническата функция се отразява на разпределението на средствата, което прелива от финансовия към реалния сектор, т.е. води до забавяне на растежа.

Последният етап от задълбочаване на нестабилността и неефективността на финансовата система е възникването на финансовата криза. Кризата е продукт на аномалии в пазарната икономика, които рано или късно се разкриват, ако ги има. Системи, в които парите са „здрави“, правата на собственост са защитени, информацията е достъпна евтино и принципите на свободната конкуренция са по-малко податливи на дисбаланси и последващи кризи.

Това, което е важно да се отбележи при анализа на потенциалните нестабилности в икономическата система, е нивото на ефективно бюджетно ограничение на всички сектори на икономиката. Наличието на ефективно бюджетно ограничение цели постигане на разходи, съизмерими с възможностите на субекта, както на микро ниво предприятия и домакинства, така и на ниво банков сектор и държава. Тези ограничения често отслабват по време на инвестиционен бум, тласкайки системата към състояние на прегряло търсене. В банковите системи, където се прилагат стабилни банкови практики, финансовото посредничество продължава да осигурява ефективно разпределение на средствата и търсенето не е проблем. Въпреки това, ако управлението на активи не съответства на рисковия профил на транзакцията.

Хронологията на икономическото развитие в Югоизточна Европа, в региона на Западните Балкани преди кризата, ясно показва натрупване на уязвимости, които ще задълбочат и подчертаят въздействието на световната икономическа криза през втората половина на 2000-те години. Проучването на хронологията на тези събития дава възможност да се идентифицират факторите, успехите и неуспехите, които са се появили в преходните икономики на този регион под влиянието на настоящата финансова и икономическа криза през 21 век.

През този период тези страни преминаха през процес на либерализация на капиталовите потоци и преход към пазарна икономика. Страните от региона бяха изложени на големи входящи потоци в чужбина, дългови и имуществени потоци, приватизация на първо място в банковото дело, а след това и в други сектори на икономиката. Въпреки развитието на стимулираща бизнес среда, институционалните и регулаторни развития не следват напълно икономическия „бум“ и внезапно задълбочават и позволяват силното въздействие на разпространението на финансовата криза. Това, което не беше признато за неефективно в началните етапи, беше силният растеж на обществения продукт, движен от потреблението. Високото потребление доведе до непропорционално увеличение на заплатите както в икономическия, така и в сектора на услугите, което беше значително по-високо от растежа на производителността. Нивото на благосъстоянието на икономиката и населението нараства с притока на капитали от чужбина. Натрупването на фискални приходи, особено данъци, генерирани от големи обеми на внос, имаше процикличен ефект върху фискалните разходи, които по това време не бяха използвани за по-високо ниво на структурно приспособяване. Въпреки че публичният дълг първоначално беше намален в периода преди кризата, това, което липсваше в периода на разширяване, беше структурната реформа на разходите, която би поставила по-голям акцент върху намаляването на заплатите и сметките за потребление на материали, като същевременно трябва да се поставят по-високи нива на финансиране. по капиталовата сметка. и резерви в случай на непредвидени обстоятелства и кризисно планиране. В страните от региона високата текуща сметка не беше проблем, това, което отвори големи

уязвимости, беше капиталовата сметка на платежния баланс и силният приток на капитали, който създаде прегриване на търсенето. Банковите пари само изостриха тези тенденции. Управлението на банковите пласменти не допринесе за повишаване на ефективността на разпределението на ресурсите към потреблението на инвестициите, а по-силно към крайното потребление.

Оказа се, че има преливане на неефективност между субектите в системата. Заради тези връзки имаше натрупване на риск в баланса на фирмите, след това на банките и държавата. Това, което беше пренебрегнато в процеса на прехода, беше системният риск.

Рисковата премия, създадена в такава среда, високото предлагане на капитал и неадекватното третиране на управлението на риска, създадено в транзакциите, повлияха на високата задлъжнялост на всички сектори и натрупването на системен риск. Това високо поемане на риск не беше разпознато във фазата на превенция, за да се генерират сигнали за създателите на парична и икономическа политика да променят курса. Липсваше навременна реакция и за кратък период от време се натрупаха неефективност в дейността на стопанските субекти, рисковете в балансите на банки и фирми, които се превърнаха в загуби с откриването на кризата. Кредитната експанзия създаде балон на пазара на активи, отвори уязвимости в управлението на дълга и доведе до финансова несигурност. Финансовата стабилност се оказа много по-уязвима от очакваното на всички нива, от микрониво на отделни компании, които не са понесли тежестта на високия дълг, до агрегирано ниво и възникване на непрекъснат дефицит на публичните разходи. Неефективността, която се отвори първо на финансовия пазар и след това се разпространи в реалния сектор на икономиката, посочи необходимостта от преразглеждане на регулаторните политики за намаляване на негативните стимули и пазарните аномалии. Неадекватното третиране и оценка на риска, както от кредиторите, които са финансирали тези дейности, така и от страна на кредитополучателите, които са ги предприели, показват значително отслабване на бюджетните ограничения, което намалява ефективността на разпределението на ресурсите, които не поеха тежестта на високия дълг, до агрегирано ниво и възникването на непрекъснат дефицит на публичните разходи. Неефективността, която се появи, първо, на финансовия пазар и след това се прехвърли в реалния сектор на икономиката, посочи необходимостта от преразглеждане на регулаторните политики за намаляване на негативните стимули и пазарните аномалии. Неадекватното третиране и оценка на риска, както от кредиторите, които са финансирали тези дейности, така и от кредитополучателите, които са ги предприели, показват значително отслабване на бюджетните ограничения, което намалява ефективността на разпределението на ресурсите, които не поеха тежестта на високия дълг, до агрегирано ниво и възникването на непрекъснат дефицит на публичните разходи. Неефективността, която се отвори първо на финансовия пазар и след това се разпространи в реалния сектор на икономиката, посочи необходимостта от преразглеждане на регулаторните политики за намаляване на негативните стимули и пазарните аномалии. Неадекватно лечение и оценка на риска, както от кредиторите, които са финансирали тези дейности, така и от кредитополучателите, които са ги предприели, показват значително отслабване на бюджетните ограничения, което намалява ефективността на разпределението на ресурсите, и след това се прехвърли в реалния сектор на икономиката, като посочи необходимостта от преразглеждане на регулаторните политики за намаляване на негативните стимули и пазарните аномалии. Неадекватно лечение и оценка на риска,

Ориентирането на икономическата политика към финансова стабилност означава прилагане на постулатите на политиката на "здрави пари". Тази ориентация изисква стабилна и продуктивна икономика, способна да обслужва задълженията си, отворена и способна да си сътрудничи с чужбина. В основата на този проблем е въпросът за конкурентоспособността. Конкурентната икономика и конкурентните компании имат по-висока степен на устойчивост на негативни влияния. Структурните проблеми, високото фискално потребление и твърдостта на пазара на труда не вървят ръка за ръка с използването на твърда валута, едностранно както в Черна гора, така и в Косово, но също и в ситуации, в които валутната политика е насочена

към по-силна степен на привързаност към такава валута. като валутния борд в Босна и Херцеговина. силна връзка както в Хърватия и Македония. Също, Въпреки независимата и активна парична политика, както е случаят с паричната политика в Сърбия и Албания, с висока степен на неофициална евроизация, прилагане на валутни клаузи в активите и пасивите на балансите, те изискват същите решения като в други страни. Каналът на обменния курс в тези страни е изключително бърз и оказва влияние върху цените, така че оставя малко място на паричните власти да използват тази политика, за да се приспособят към шокове.

Нерационалното заемане, особено когато става въпрос за разходи под инфлацията и обем, по-голям от растежа, изискван от растежа на БВП, поставя въпроса за качеството на дисперсията и оценката на риска. Надценяването или подценяването на риска натрупва неефективност в системата и намалява производителността на икономиката. Освен това въпросът за оценката на риска е тясно свързан с кредитната дейност на банковия сектор и въздействието, което тази дейност оказва върху икономическия сектор. Високата кредитна активност, ориентирана към потреблението, създава среда, в която заплатите растат повече от производителността. Бързото и лесно заемане, вложено в потреблението, води до краткосрочен икономически растеж, което води до ръст на фискалните приходи и нерационално увеличение на заплатите в този сектор.

Правенето на здрави пари изисква създаване на сигурна и стабилна финансова система, защита на правата на собственост, спазване на договорите, точна информация. Отворените пазари изискват прилагане на пазарни принципи, свободна конкуренция и конкурентно функциониране на икономическите субекти. В условията на свързани пазари има синхронизиране на икономическите цикли, преливане и по-широка конкуренция. Здравата институционална среда, особено в областта на финансовия и фискалния сектор, ще определи баланса между ефективност и стабилност на околната среда, което до голяма степен ще определи състоянието на конкурентоспособност на участниците на пазара. Стимулиращата бизнес среда е необходима предпоставка за устойчив растеж, особено на малките и отворени икономики, зависими от вноса от международната среда. В противен случай, Пазарните неуспехи, които могат да бъдат резултат от скъпо струващо или непълно регулиране, могат да обърнат капиталовите потоци в обратна посока и да създадат несигурност, да застрашат стабилността и в крайна сметка да доведат до криза. Финансовите кризи от последните тридесет години не са продукт на един единствен фактор. Те възникват в резултат на материализирането на празнина в нормативната уредба, пазарни аномалии, които създават дисбаланси и откриват неефективност. Поради тази причина днес все повече се говори за предефиниране на целите на определени икономически политики. Мандатът за макроикономическа стабилност се превръща в гръбнака на всички политики, особено тези в областта на създаването на финансовия сектор. Тук компетентните институции получават мандат да поддържат финансова стабилност, пряко или косвено, в своите цели.

От това следва, че ориентацията на политиките, насочени към запазване на състоянието на финансова стабилност, е приемането на третирането ѝ като обществено благо. Също така, в страни, където паричната политика е ограничена от избора на валутна политика, а фискалната политика според нивото на публичния дълг, основните стълбове на цялостната икономическа политика стават: постоянна ориентация към фискална дисциплина, бизнес прозрачност и конкурентоспособност в бизнес среда

II. ПУБЛИКАЦИИ

Nr	Title:	Publication date:	Autors:	Journal:	Volume:	Issue:	Pages:	URL:	Points	Authors	Points/Authors
1	Development of small	2018	Shyqeri Kabas	INTERNATIONAL JOURNAL	23	2545-4439 and	11-27-	View of DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESSES IN KOSOVO (ikm.mk)	10	3	3.3

	businesses in Kosovo		hi, Fatos Sadiku, Abeta re Kabas hi	– KNOWLEDGE		1857-923X	11-31				
2	Ethics in research works	20 20	Nexh mije Kabas hi, Abeta re Kabas hi	INTERNATIONAL JOURNAL – KNOWLEDGE	43 no .6	2545-4439 and 1857-923X	13 09-13 13	View of ETHICS IN RESEARCH WORKS (ikm.mk)	1 0	2	5.0 0
3	Impact of covid-19 on edukation, challenges related to distance learning (ON-LINE) and advancement in the quality of education	20 20	Rama dan Beqiri, Abeta re Kabas hi	INTERNATIONAL JOURNAL – KNOWLEDGE	43 no .2	2545-4439 and 1857-923 X	37 8-38 7	View of IMPACTS OF COVID-19 ON EDUCATION, CHALLENGES RELATED TO DISTANCE LEARNING (ON-LINE) AND ADVANCEMENT IN THE QUALITY OF EDUCATION (ikm.mk)	1 0	2	5.0 0
4	Safety of food products	20 20	Nexh mije Kabas hi, Primer Kabas hi	INTERNATIONAL JOURNAL – KNOWLEDGE	36 no .1	2545-4439-1857-923X	15 5-15 9	View of SAFETY OF FOOD PRODUCTS (ikm.mk)	1 0	2	5.0 0
5	Gross demestic product performace in kosovo after liberation	20 20	Abeta re Kabas hi	Journal Biznesi-Scientifice journal on issues Economic, Law, Emergency and security	19 - 20	65:34 (05)	11-33		1 0	1	10. 00
6	The indication of small businesses in the development of the economy of Kosovo	20 22	Abeta re Kabas hi	Journal Biznesi-Scientifice journal on issues Economic, Law, Emergency and security	21 - 22	65:34 (05)	33-51		1 0	1	10. 00

Total **38**

III. ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В дисертационния труд могат да се открият следните **приносни моменти** с научен и приложен характер:

- Изяснена е същността на финансовата стабилност като ключов фактор за икономическото развитие на икономиката и аграрния сектор;
- Идентифицирани са основните дефекти и аномалии на пазарната икономика, които оказват въздействие върху процеса на вземане на управленски решения при управлението на финансовата стабилност на икономическите системи;
- Извършен е сравнителен анализ на финансовите системи на страните от региона на Западните балкани и е изследвано тяхното влияние върху развитието на икономиката и в частност на аграрния сектор;
- Извършен е анализ и оценка на управлението на финансовата стабилност на аграрния сектор на Република Косово както на микро, така и на макро ниво;
- Формулирани са конкретни изводи и препоръки за подобряване на управлението на финансовата стабилност в аграрния сектор на Република Косово.